

BHAGAVADGĪTĀ'NIN LEHÇE ÇEVİRİLERİNDE YANMETİNLER ve ÇEVİRMEN GÖRÜNÜRLÜĞÜ

Paratexts and Translator Visibility in the Polish Translations of Bhagavadgītā

Saadet BÜYÜK

Arş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Leh Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara/Türkiye.
Res. Assist. Dr., Ankara University, Faculty of Languages, History and Geography, Department of Polish Language and Literature, Ankara/Türkiye.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7248-8242> | E-Posta: buyuk@ankara.edu.tr

Article Information / Makale Bilgisi

Article Type (Makale Türü)	Research Article (Araştırma Makalesi)	Submission Date (Gönderim Tarihi)	08/06/2026
Acceptance Date (Kabul Tarihi)	13/07/2026	Publication Date (Yayınlanma Tarihi)	13/07/2026
Peer-Review (Değerlendirme)	Double anonymized – At Least Two External (Çift Taraflı Körlük / En az İki Dış Hakem)	Plagiarism Checks (Benzerlik Taraması)	Yes (Evet) – Ithenticate/Turnitin/intihal.net
Ethical Statement (Etik Beyan)	It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited. (Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur).		
Plagiarism Checks (Benzerlik Taraması)	Yes (Evet) – Ithenticate/Turnitin/intihal.net		
Conflicts of Interest (Çıkar Çatışması)	The author(s) has no conflict of interest to declare (Çıkar çatışması beyan edilmemiştir).		
Author Contribution Rate (Yazar Katkı Oranı)	The author contributed to the design of the study; data collection; data analysis; article writing; article submission and revision stages (100%). (Yazar, çalışmanın tasarlanması; veri toplanması; veri analizi; makalenin yazımı; makalenin gönderimi ve revizyonu aşmalarında (%100) oranında katkı sunmuştur.)		
Grant Support (Finansman)	This study is an output of a project supported by Ankara University Scientific Research Projects (BAP). Project ID: 4184; Project Code: SBA-2025-4184; Principal Investigator: Assoc. Prof. Dr. Yalçın Kayalı; Researchers: Assoc. Prof. Dr. Fatma Jale Gül Çoruk and Res. Assist. Dr. Saadet Büyük. Furthermore, this topic was presented by the author as an oral presentation titled "Footnotes as the Translator's Voice in the Polish Translation of the Bhagavadgītā" and published as an abstract in the 5th International Congress of Language and Translation, Baku, Azerbaijan, September 24-26, 2025, pp. 6-7. In the present article, the research has been expanded by examining paratextual elements other than footnotes across four translations published by the same translator in different years, rather than being limited to a single edition. (Bu çalışma, Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) kapsamında desteklenen projenin bir çıktısıdır: Proje ID: 4184; Proje Kodu: SBA-2025-4184; Proje Yürütücüsü: Doç. Dr. Yalçın Kayalı; Araştırmacılar: Doç. Dr. Fatma Jale Gül Çoruk ve Arş. Gör. Dr. Saadet Büyük. Bunun yanında bu konu, "Bhagavadgītā'nın Lehçe Çevirisindeki Çevirmenin Sesi Olan Dipnotlar" başlığıyla makalenin yazarı tarafından sözlü bildiri olarak sunulmuş ve 5th International Congress of Language and Translation, Bakü, Azerbaycan, 24-26 Eylül 2025, ss. 6-7'de özet bildiri olarak yayımlanmıştır. Bu makalede ise dipnotlar haricinde kalan yanmetinsel öğeler incelenmiş; tek bir basımla sınırlandırılmadan, aynı çevirmen tarafından farklı yıllarda yayımlanan dört çeviri kaynak olarak belirlenmiş ve araştırma kapsamı genişletilmiştir.)		
Copyright & License (Telif Hakkı ve Lisans)	The authors own the copyright of their published work and their work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0). (Yazarlar yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları Creative Commons Atıf Gayri Ticari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC-ND 4.0) olarak lisanslıdır.) The scientific and legal responsibility of the articles published in the journal belongs entirely to the author(s). (Dergide yayımlanan makalelerin bilimsel ve hukuki sorumluluğu tamamen yazar(lar)ına aittir.)		
Citation (Atıf Künyesi)	Büyük, S. (2026). Bhagavadgītā'nın Lehçe Çevirilerinde Yanmetinler ve Çevirmen Görünürlüğü. <i>Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi</i> , (16), 184-215. DOI: https://doi.org/10.47948/efad.1966782		

Öz

Çeviri uygulamalarının içinden doğan ve 1970'li yıllardan itibaren disiplinler arası bir bilim dalı hâline gelen çeviribilim, kaynak ve erek metin arasındaki ilişkileri çeşitli kuramsal temellerle ele almaktadır. Dinamik bir yapıya sahip olan çeviri kavramının, çeviribilim çatısı altında, tarihsel gelişim ve çevirmenin dönüşen rolleri bağlamında incelenen bir alan olduğu ifade edilebilir. Bilim dalı olarak içinde barındırdığı çeviri kuramları, çevirmenin kararlarını işlevsel olarak gerekçelendirmesine ve metodolojik bir zemin kazanmasına olanak tanımaktadır. Bu doğrultuda çalışma, çağdaş çevirmenin yalnızca diller arası bir aktarıcı olmadığını; aksine, erek kültürün dinamiklerini gözeterek bağımsız kararlar alabilen, kültürler üstü bir uzman ve karar verici konumunda olduğunu vurgulamaktadır.

Bu çalışmada, klasik Hint metinlerinden biri olan Bhagavadgītā'nın Polonyalı çevirmen Wanda Dynowska tarafından 1947, 1956, 1957 ve 1972 yıllarında yapılan dört farklı Lehçe çevirisi incelenmiştir. Çeviri metinlerinin kendisinde neredeyse hiçbir değişimin gözlenmediği bu süreçte araştırma, Gérard Genette'in Eşikler kitabında metodolojisini belirlediği yanmetinsel (paratextual) ögeler bağlamında şekillendirilmiştir. Çalışmada, ayrıca çevirmenin erek odaklı kararları ve stratejileri Lawrence Venuti'nin çevirmen görünürlüğü yaklaşımları çerçevesinde tartışılmıştır.

Yapılan incelemeler sonucunda, ara dil kullanılmadan yapılan bu çevirideki yanmetinsel ögelerin neler olduğu ve bu ögelerin hangi amaçlarla metne dâhil edilerek çevirmenin görünürlüğünün ön plana çıktığı görülmüştür. Çevirmenin verdiği kararların Polonya ve Hindistan arasındaki kültürel ilişkilerini besleme ve Bhagavadgītā metni aracılığıyla tarihsel süreçte Polonya'ya kültürel ve düşünsel bir destek sağlama gayesi taşıdığı da belirlenmiştir. Kaynak metin ve erek metin arasındaki ilişkiyi değerlendiren bu çalışma, literatürde daha önce saptanmamış bu özgün amaçları ortaya koyarak gelecekteki araştırmalara katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Çeviribilim, Yanmetinsel Ögeler, Çevirmen Görünürlüğü, Bhagavadgītā, Lehçe.

Abstract

Translation studies, which emerged from translation practices and evolved into an interdisciplinary field of study beginning in the 1970s, examines the relationships between source and target texts through various theoretical frameworks. Furthermore, given the dynamic nature of the concept of translation, it can be described as a field of study that explores the evolving roles of translators within the context of the historical development of translation studies. As a field of study, the translation theories enable translators to functionally justify their decisions and establish a methodological foundation. In this regard, the study emphasizes that contemporary translators are not merely interlingual mediators; rather, they occupy the position of cross-cultural experts and decision-makers capable of making independent decisions while taking into account the dynamics of the target culture.

This study examines four editions of Wanda Dynowska's Polish translation of the Bhagavadgītā- one of the classical Indian texts - produced by the Polish translator Wanda Dynowska in 1947, 1956, 1957, and 1972. Given that almost no changes were observed in the translated texts themselves during this process, the research was structured within the framework of paratextual elements, as defined by Gérard Genette in his book *Thresholds*. Additionally, the translator's target-oriented decisions and strategies are discussed within the framework of Lawrence Venuti's approaches to translator visibility.

As a result of the analyses conducted, this study examined the paratextual elements present in this translation— which was produced without the use of a pivot language—and analyzed the translator's visibility by examining the purposes for which these elements were incorporated into the text. It was determined that the translator's decisions aimed to foster Polish-Indian cultural relations and provide cultural and intellectual support to Poland through the Bhagavadgītā during the historical period of Poland. By evaluating the relationship between the source and target texts, this study aims to contribute to future translation studies by revealing original purposes that have not been previously identified in the literature

Keywords: Translation Studies, Paratexts, Translator Visibility, Bhagavadgītā, Polish Language.

Giriş

Çeviribilim, özellikle 1970'li yıllardan itibaren bağımsız bir disiplin hâline gelerek metinler arası ve kültürler arası aktarım süreçlerini dinamik bir zeminde incelemeye başlamıştır. Çeviribilimci Süeda Özbent gibi pek çok araştırmacı dil ve kültürün iç içe olduğunu, biri olmadan diğersinin var olamayacağını ifade etmektedir. Ülkeler ve kültürler arasındaki sınırlar yok olmaya başladığından insanlar çok kültürlü ortamlarda birlikte yaşamaya başlamışlardır. Tam da bu noktada, artık sınırları çizilmiş kültürler kalmadığından kültürler arası kavramını değiştirerek kültürler üstü kavramını kullanmak gerekir. Dil ve kültürün ayrılmaz bir bütünü oluşturduğu çeviride çevirmenin kültürler arası rolünün yanında aynı zamanda kültürler üstü hareket edebilen, karar verebilen bir uzman olması gerektiği de vurgulanmaya değerdir (2015: 13-14). Çevirmenin bu kültürler üstü uzmanlık rolü; kaynak metnin erek kültüre aktarılmasında benimsediği stratejilerde, metin içi kararlarında ve metni çevreleyen dış unsurlarda somutlaşır. Bu bağlamda, çeviri eylemini ve çevirmenin konumunu analiz etmede Lawrence Venuti'nin çevirmen görünürlüğü yaklaşımı ile Gérard Genette'in yanmetin kuramı işlevsel birer kuramsal zemin sunmaktadır. Venuti, çeviride yerelleştirme ve yabancılaştırma stratejileri üzerinden çevirmenin erek metindeki görünürlüğünü veya görünmezliğini sorgular. Yerelleştirme, kaynak metni erek kültürün normlarına yaklaştırarak okuyucu için pürüzsüz ve kabul edilebilir bir metin yaratmayı hedeflerken; yabancılaştırma kaynak metnin kültürel ötekiliğini korumayı amaçlar. Çevirmenin bu stratejik kararları yalnızca ana metin düzeyinde değil, aynı zamanda metni sunan, çerçeveyeleyen ve okura ulaştıran yanmetinsel ögeler aracılığıyla da görünür kılınmaktadır. Genette tarafından kavramsallaştırılan yanmetinler; ön sözler, son sözler, kapak tasarımları, ithaflar, dipnotlar ve açıklamalar gibi metnin sınırlarında yer alan unsurları kapsar. Sakine Esen Eruz'un da belirttiği gibi, kuramsal bilgi çevirmenin eylemlerini daha işlevsel gerekçelendirmesini sağlar (2008: 227). Yanmetinler, çevirmenin erek kültürdeki ideolojik, kültürel veya eğitsel amaçlarını gerekçelendirdiği ve görünürlüğünü doğrudan inşa ettiği alanlardır.

Bu çalışmada çevirmen olarak görünürlük ve yanmetinler konusunda çeşitli kararlar veren Polonyalı çevirmen Wanda Dynowska'nın Lehçeye çevirdiği Bhagavadgītā metni incelenmiştir. Iwona Milewska'ya göre Mahabharata destanının bir bölümünü oluşturan Bhagavadgītā, güncel araştırmalara göre yaklaşık 75.000 dizeden oluşan bu devasa eserin bütünlüğü içinde değerlendirilmektedir. Yüzyıllara yayılan bir yazım sürecine sahip olan destanın oluşumu, araştırmacılar tarafından MÖ 4. yüzyıl ile MS 4. yüzyıl arasındaki döneme tarihlense de bu kronolojinin yetersizliği geçerliliğini korumaktadır (Milewska, 2016: 137). Çoruk ve Kayalı'nın da altını çizdiği gibi "Hint kültürüne atfedilen ve Klasik Sanskrit edebiyatının en değerli eserlerinden biri olarak kabul edilen Bhagavadgītā... Hint kültürüne ait bir yapıt olarak çok sayıda dünya diline çevrilmiştir." (2023: 227). Söz konusu dünya dillerinden biri olan ve Bhagavadgītā'nın Dynowska tarafından yapılan Lehçe çevirisi 4 ayrı basım hâlinde literatürde yerini almıştır. Bhagavadgītā'nın Sanskrit aslı bu çalışmanın karşılaştırmalı

inceleme kapsamına dâhil edilmemiştir. Bununla birlikte, metnin anlatı içeriğini daha iyi kavramak amacıyla Lehçe çeviri metinlerden ve Korhan Kaya'nın Türkçe çevirisinden yararlanılmıştır.

Bu çalışma kapsamında, Dynowska tarafından 1947, 1956, 1957 ve 1972 yıllarında yayımlanan Bhagavadgītā çevirileri karşılaştırmalı bir analize tabi tutulmuştur. Yapılan incelemede, ana çeviri metinleri arasında kayda değer bir değişiklik tespit edilmemiş; ayrıca Lehçe erek metin ile Sanskritçeden Türkçeye yapılan çeviri karşılaştırıldığında herhangi bir metinsel eksikliğe rastlanmamıştır. Ana metindeki bu kararlı yapı, araştırmanın odağını yanmetinlerin işlevine ve çevirmenin görünürlük stratejilerine yöneltmiştir. Bu doğrultuda çalışma, eserin dört farklı basımındaki yanmetinsel ögelerin hangi amaçlarla yapılandırıldığını ve çevirmenin bu ögeler aracılığıyla nasıl bir görünürlük inşa ettiğini araştırmaktadır. Nihai olarak araştırma, Dynowska'nın Polonya-Hindistan kültürel ilişkilerini geliştirmek ve Polonya'nın tarihsel sürecine bu kutsal metin üzerinden katkı sağlamak amacıyla yanmetinleri nasıl araçsallaştırdığını ve çevirmen görünürlüğünü hangi stratejilerle kurduğunu temel sorusu olarak belirlemektedir. Bu temel problem çerçevesinde yürütülen araştırmada, ilgili metinlerdeki yanmetinsel ögelerin nicel ve nitel açıdan nasıl bir görünüm sergilediği sorusu ele alınmaktadır. Bağlantılı olarak, söz konusu yanmetinsel unsurların Genette'in yanmetin kuramı temelinde işlevsel olarak nasıl kategorize edilebileceği ve belirlenen bu ögeler ile sunum tarzlarının Venuti'nin yerelleştirme ve yabancılaştırma stratejileri bağlamında çevirmenin görünürlüğü hakkında hangi verilere işaret ettiği sorgulanmaktadır. Ayrıca, çevirmenin farklı basımlarda başvurduğu yanmetinsel dönüşümlerin, Polonya ile Hindistan arasındaki tarihsel-kültürel ilişkiler ve dönemin sosyo-politik arka planı doğrultusunda nasıl açıklanabileceği sorusuna yanıt aranmaktadır. Bu sorular doğrultusunda çalışma, daha önce ele alınmamış olan çevirmen amaçlarını gün yüzüne çıkarma yoluyla, ilgili disiplinde gelecekte yapılacak araştırmalara yön vermeyi ve yeni ufuklar açmayı hedeflemektedir.

Bhagavadgītā'nın Lehçe Çevirileri

Bhagavadgītā, Hint felsefesi ve edebiyatının temel dinî-felsefi metinlerinden biridir. Kaya, bu metnin içeriğini özetlerken Bhagavadgītā'nın, "*Mahābhārata Destanı'nın bir bölümünün alt bölümü olduğunu, on sekiz bölümden oluşan destanın VI. bölümünde, 25. ve 42. beyitler arasında yer aldığını ve Bhagavadgītā'nın toplamda 18 bölümden oluştuğunu...*" belirtir (Kaya, 2004: 10). Gītā (MÖ 300-100), "*...insanlar ve Hint edebiyatı üzerinde muazzam bir etki yaratan bir hikâyeler, masallar bütünü, yığımıdır.*" (Çoruk, Kayalı, 2023: 228). Evrensel değerler taşıyan bir metin olarak derin bir ahlaki ve manevi içerik sunması Lehçe de dâhil olmak üzere çok fazla dile ve çok sayıda çevirisinin yapılmasını sağlamıştır. Söz konusu çeviriler, çevirmenlerin metne yönelik belirledikleri farklı öncelikler ve stratejik tercihler doğrultusunda niteliksel açıdan çeşitlilik göstermektedir. Bu kutsal metnin Lehçe çevirileri, yalnızca dilsel değil, aynı zamanda kültürel bir aktarımın da parçasıdır. Ünlü Polonyalı Hindolog Hanna

Wałkowska, Bhagavadgītā'nın Hindistan'ın en ünlü ve en popüler eseri olduğunu; etik ve felsefi kavramların bir yorumu olduğunu, inançların ve mitolojinin edebiyattaki rolüne örnek olduğunu ifade eder (Łozowska, 2021: 9). Diğer Polonyalı Hindolog Marta Kudelska'ya göre ise nesiller boyunca insanlar üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur. Hindistan'da yaşayanlar için kutsal kitap olan bu metin diğer kültürel çevrelerden olan insanlar için en çok okunan ve alıntılanan metindir. Dünyanın neredeyse tüm dillerine çevrilmiş ve sayısız çalışmaya konu olmuştur (Łozowska, 2021: 9). Çeşitli tartışmaların olduğu Hinduizm'in İncil'i ifadesi de sık sık kullanılmıştır.¹

Polonya'da yer alan hem tam çeviri hem de kısmi çevirileri orijinalinden veya üçüncü bir dil aracılığıyla (İngilizce, Fransızca ve Almanca) çevrilen Lehçe çevirilerinin de olduğunu eklemekte fayda vardır. Bu çalışmanın ele aldığı çeviri orijinal dilinden ve Wanda Dynowska² tarafından yapılmış, Bhagavad Gita: Pieśń Pana (Bhagavadgītā: Tanrının Ezgisi) adıyla yayınlanmıştır. 1947 yılında Swatantrapur'da, 1956 ve 1957 yıllarında Madras'ta ve 1972 yılında Delhi'de basılmış nüshaları bulunmaktadır. Polonyalılar tarafından yapılan Lehçe çeviriler, Doğu düşüncesine artan ilginin bir göstergesi niteliğinde olup Hint kültürünün evrensel değerlerini Polonyalı okurlara tanıtmaya çabasının zeminini oluşturduğu söylenebilir. Basım tarihine göre Bhagavadgītā'nın Lehçe çevirilerinin kronolojik sıralanışını aşağıdaki gibi sunmak mümkündür:

Tablo 1. Basım Yıllarına Göre Kronolojik Tablo

Basım Yılı	Çevirmen	Eser Adı ³	Yayın Evi	Yayın Yeri	Sayfa/ Diğer Detaylar
1902	Julian A. Świecicki	Bhagawad Gita (konuşma 1-3)	Hint edebiyatı seçilmiş eserler	Varşova	244-246 (Emile Burnouf'un Fransızca çevirisinden)
1910	Józef Jankowski	Bhagawad Gita (12.konuşma)	Poezje. Seria liryczna	Varşova	127-131

¹ Detaylar için bk. Łozowska, 2021: 8-10.

² Polonya'da Dynowska'nın çevirisini inceleyen bazı çalışmalar Bhavagatgītā'nın bazı bölümlerinin teozofi ışığında yorumlandığını savunmaktadır. Böylelikle orijinal metnin ana fikri doğru bir şekilde yansıtmadığını eklemiştirler. Bk. Łozowska, 2008. Ancak bu çalışmanın ana metnin çevirisini inceleme amacı bulunmamaktadır.

³ Łozowska, çevirmenlerin bu metnin başlığının çevirisi konusunda bile, görünüşte nüanslı, ancak aslında önemli ölçüde farklı çeviriler önermektedirler. Bu durum, orijinal Sanskrit metninin anlamını Lehçeye aktarmanın ne kadar zor olduğunu göstermektedir. 2018: 139.

1910	S.F. Michalski-Iwieński	Bhagawadgita Tanrının Ezgisi	Ultima Thule	Varşova	Diğer baskılar: 1921, 1927
1911	Bronisław Olszewski	Bhagavad Gītā	Mahabharata, (oprac.) Antoni Lange	Brody	184-246 (Emile Burnouf'un Fransızca çevirisinden)
1921	Jan Lemański	Bhagawadgita (konuşma 12)	Dywan Wschodni	Varşova	354-355
1930	Stefan Stasiak	Bhagawadgita (konuşma 11)	İçinde Modern Edebiyat serisi cilt 1	Varşova	56-58
1947	Wanda Dynowska	Bhagavad Gita: Tanrının Ezgisi	Swatantrapur / Madras / Delhi	Hindistan	Diğer baskılar: 1956, 1957, 1972
1980	A.C. Bhaktivedanta	Bhagavad-gītā taka jaką jest	BBT	Paris	Krystyna Bocek'in İngilizce çevirisinden Diğer baskılar: 1981,1982,1986, 1993, 2006
1988	Joanna Sachse	Bhagawadgita Tanrının Ezgisi	Ossolineum	Wrocław	-
1990	Franciszek Tokarz	Bhagawadgita (2, 7, 11, 16 konuşmalardan parçalar)	Hint felsefesinden seçilmiş metinler, bölüm 1	Lublin	83-98
1995	Marta Kudelska	Bhagavad Gita	Oficyna Literacka	Kraków	-

2002	Anna Rucińska	Bhagawadgita Święta Pieśń Pana	Sawitri	Varşova	-
2005	Iwona Szuwalska	Bhagawadgita	Quo Vadis	Varşova	-
2007	Joanna Jurewicz	Bhagawadgita (konuşma 11)	Światło słowem zwane.	Varşova	295-302
2009	Greta Prema	Bhagavad Gita	Virtualo	Varşova	-
2010	Artur Stadnik	Bhagawadgita	Purana	Wrocław	-
2011	Maria Krzysztof Byrski	Bhagawadgita (konuşma 1-3)	Online	-	-
2019	Joanna Sachse	Bhagawadgita, Kutsal Olanın İlahisi	Klasik Metinler Yayınları	Wrocław	-
2024	Andrzej Babkiewicz	Bhagawadgita	Elipsa	Varşova	-

Polonyalı çevirmenler tarafından yapılan bu çevirilerin, çeviribilimsel analizi üzerine de pek çok araştırma yapılmaktadır. Önemli ve güncel görünen bir çalışma olan “Polskie Przekłady Bhagavatgity” (Bhagavadgītā'nın Lehçe Çevirileri) başlıklı doktora tezi 2021 yılında Alicja Łozowska tarafından yazılmış ve kitap olarak basılmış kapsamlı bir çalışmadır. Łozowska, Polonya'da Hindoloji'nin tarihine de değindiği çalışmasında Bhagavadgītā'nın orijinalinden olmayan bazı parçalarının çevirisinin Polonya'nın geç romantik dönemine (1855) denk geldiğini öne sürer. Fakat bu, ilk çeviri olarak kabul edilmez. Julian A. Świecicki'nin 1902 yılında yaptığı parça parça (fragmanlar hâlindeki) çalışma, bu alandaki ilk çeviri kabul edilir (2021, s.12). Łozowska'nın açıklamasına göre Dynowska'nın çevirisi teozofik bir bakış açısıyla kaleme alınmış veya bu felsefenin değerlerini yansıtan ilk çeviridir. II. Dünya Savaşı sonrasında yayınlanan ilk Lehçe çeviri olarak 1947 yılında Hindistan'da yayınlanmış olması eserin değerini pekiştiren bir unsur olarak değerlendirilmektedir (2021: 12-13). Bu çeviri yapan Dynowska, tanınmış bir teozof ve Polonya- Hindistan yakınlaşması

aktivisti olarak görülmektedir. Araştırmanın ele aldığı farklı baskılar aşağıdaki tabloyla özetlenebilir.

Tablo 2. Wanda Dynowska Çevirisi Özet Karşılaştırma Tablosu

Baskı Yılı	Basım Yeri (Şehir)	Yayınevi / Etiket	Fiziksel Durum
1947	Swatantrapur	Biblioteka Polsko-Indyjska ⁴	İlk ve az sayıda basılan nadir baskı olmuştur.
1956	Madras	Ludziom Dobrej Woli ⁵	Genişletilmiş Sanskritçe sözlük gibi yenilikleri barındırır. Farklı yayınevinden çıkmıştır.
1957	Madras	Biblioteka Polsko-Indyjska	Kurumsal etiket geri gelmiş, 1947 baskısının yayıneviyle aynı yayınevinden basılmıştır, kapak yenilenmiştir.
1972	Delhi	Biblioteka Polsko-Indyjska	Modern mizanpaja yaklaşan son basımdır.

İlk baskıyı takip eden 1956 ve 1957 yılı basımlarında, Sanskritçe kelimelerin Latin alfabesine aktarımında (transliterasyon standartlarında) yazım düzeltmeleri yapılmakla birlikte, ana metnin Lehçe çevirisi korunmuştur. 1956 baskısı Madras'taki Ludziom Dobrej Woli (İyi Niyetli İnsanlara) yayınevi tarafından yayımlanmışken, diğer baskılar doğrudan kurucusu olduğu bilinen Biblioteka Polsko-Indyjska (Polonya- Hindistan Kütüphanesi) etiketini taşımaktadır. Yayınevi ve editör süreçlerindeki bu yapısal değişiklikler; sunuş veya ön söz sayfalarının sayısında ve içeriğinde varyasyonlara yol açmıştır. Buna karşın, 1972 basımında herhangi bir değişiklik gözlenmemiştir.

Çevirmen Wanda Dynowska'nın (Umādevī) Hayatı

Wanda Dynowska (diğer adı: Umādevī, yani Tanrıça Umā, Işıklı Ruh) 1888-1971 yılları arasında yaşamış ve Hindistan'da vefat etmiştir. Polonyalı yazar, çevirmen, sosyal aktivist, Polonya'da Hindu teolojisi ve felsefesinin yaygınlaştırıcısı,

⁴ Polonya- Hindistan Kütüphanesi Yayınları çevirmen Wanda Dynowska tarafından kurulmuştur.

⁵ 1901 yılında Varşova'da doğmuş olan Maurice Frydman Hindistan'da vefat etmiştir. Gandhi'nin öğrencisi olup Dynowska ile beraber çalışmıştır. Bunun bir örneği olarak Polonya- Hindistan Kütüphanesi'ni beraber kurdukları örneği verilebilir.

Hint ve Polonya kültürünün elçisi, karma yogini, Polonya-Hindistan Kütüphanesi'nin kurucusu ve organizatörü olarak anılır. Jagiellon Üniversitesinde okurken teozofiye ilgi duyduğu, bunun da onu Hindistan kültürüyle tanıştırdığı ifade edilir. 1923'ten 1929'a kadar Polonya Teozofi Derneğinin genel sekreterliğini yapmıştır. 1935'te Hindistan'a yerleşerek burada Mahatma Gandhi ile birlikte çalışmıştır. 1944'te Polonya-Hindistan Kütüphanesi'ni kurduktan sonra bu kütüphanede çeşitli kitaplar yayınlamaya başlamıştır. Bu yayınlar Polonya- Hindistan Kütüphanesi Yayınları olarak adlandırılırken Dynowska Hint edebiyatından 40 cilt kadar olan kendi çevirilerini yayımlamıştır. Dynowska'nın çevirileri ve yazdığı incelemeler bugün uzmanlar tarafından ihtiyatla değerlendirilmektedir. Bu koleksiyondaki kitaplardan biri olan Bhagavadgītā, felsefi metinler koleksiyonu ile yoga kütüphanesi metinleri arasında yer almaktadır.

Ewa Dębicka-Borek ve Zofia Ziemann makalelerinde Dynowska'nın Hindistan'daki hayatını detaylarıyla anlatmıştır. Dynowska'nın 1935 sonbaharında Teozofi Cemiyeti Kongresine katılmak üzere Hindistan'a gidip orada üç ay kalmayı planladığını, ancak bu yolculuğun hayatında bir dönüm noktası olduğunu ve Umādevī adını alarak, uzun yıllar kalmasına vesile olduğunu ifade ederler (Dębicka-Borek, 2018: 97). Wanda Dynowska'nın sahip olduğu isim ve soy ismin yanına gelen Umādevī bir Hint soyadı değildir. Hindistan'da geçirdiği uzun yıllar boyunca daha çok bu isimle tanınmış Umādevī, kendisine doğrudan Hintli bir dinî ve manevi lider tarafından yeni bir Hint ismi (manevi isim) olarak verilmiştir. Gandhi'nin 1937 yılında Dynowska'ya bu Umādevī diye hitap etmesiyle başlayan sürecin Dynowska'nın da bu manevi isimle anılmaya başladığını görmek mümkündür⁶. Gandhi bu ismi ona *Świetlista Dusza* (Işıldayan / Aydınlık Ruh) anlamında düşünerek vermiştir. Bu isim, Dynowska'nın Hindistan halkı ve manevi çevreler tarafından benimsendiğinin, içlerinden biri olarak kabul edildiğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Kendisine bir Hint ismi verilmesi ve bunu resmî olarak da kullanması, onun Teozofik ve Karma Yoga felsefesine olan inancını ve Polonya kimliği ile Hint maneviyatını tek bir potada erittiğini simgelediği ifade edilebilir. "Hindistan'da o kadar saygı görmüştür ki, daha sonra yardım ettiği Tibetli mülteciler ve Dalai Lama bile ona saygıyla *Polonyalı Anne* diye hitap etmiştir." (Dębicka-Borek ve Ziemann, 2018: 95).

Editör, çevirmen, yayıncı olarak Dynowska'nın Polonyalılara Hindistan'ın gelenekleri, görenekleri, doğası, coğrafyası vb. konularında bilgi vermek ve en önemlisi, Hindistan'ın maneviyatına ilişkin anlayışlarını geliştirmek amacı vardı. Dynowska'nın Hint'in yabancılığına duyduğu saygı ve didaktik yaklaşımı, Polonyalı sıradan okuyucu için fazla uzlaşmaz ve zorlayıcı olmuş gibi görünmektedir. Bu nedenle ve eserinin dağıtımına yardımcı olabilecek profesyonel yayıncılık kurumlarından destek alamaması nedeniyle, Dynowska'nın hayat boyu hedefi olan Hint'i Polonyalı okuyuculara kendi gözüyle göstermek — çeşitlilik içinde birlik ve

⁶ Mitolojik anlatılara göre Sanskrit dilindeki Umā, Himalaya Dağlarının sahibinin kızının adıdır, Tanrı Şiva ile evlenmiştir. Sanskrit dilindeki devī sözcüğü de kraliçe, tanrıça demektir. Bu isim de Tanrıça Umā anlamına gelmektedir. Dębicka-Borek ve Ziemann, 2018: 94.

yabancılıkta aşinalık – neredeyse ütopyik bir hedef olarak kalmıştır (Dębicka-Borek, Ziemann, 2018: 103).

Agata Świerzowska ve Izabela Trzcińska'ya göre Dynowska'nın çalışmaları; teozofik deneyimlerinden başlayarak, Hintlilerle, ardından Hindistan'daki Polonyalı mültecilerle ve son olarak da Tibetli gençlerle yaptığı çalışmalara kadar idealist eylemlerdi. Eylemleri, yüksek bir toplumsal duyarlılığa ve topluma karşı sorumluluk duygusuna sahip yeni bir insan yaratma olasılığına dair, teozofik geçmişinin şekillendirdiği bir inançtan kaynaklanıyordu (2025: 209). Campbell, Dixon ve Trzcińska gibi pek çok araştırmacının ulaştığı sonucu aktaran Świerzowska ve Trzcińska'ya göre Dynowska, "Polonya Teozofisi'ne belirgin bir ulusal ve vatansever karakter kazandırdı ve onu, bir asırdan fazla süren bölünmelerle zayıflamış Polonya ulusunun yeniden canlanmasına katkıda bulunabilecek bir güç olarak sundu. Faaliyetlerinin ana hedeflerinden biri, modern Teozofi'nin idealleriyle uyumlu olan kardeşlik ilkelerine dayalı yeni bir toplum yaratmaktı." (2025: 209).

Świerzowska ve Trzcińska'ya göre "Dynowska bu faaliyetlerini Eylül 1939'a kadar sürdürdü. II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi onu Polonya'ya dönmeye zorladı. Oraya varamayınca, 1940'ın sonunda Hindistan'a geri döndü...Polonya tarihi ile ilgili konuları ele aldı, ulusal kahramanları tanıttı, gelenekler, görenekler ve kültür hakkında konuştu. Ayrıca Polonyalı mültecilerle çalışan öğretmenlere eğitim vererek, normal derslere ulusal ve yurttaşlık unsurlarının dâhil edilmesi gerektiğini vurguladı. Dynowska, yerleşim yerleri kapatılıp sakinleri Polonya'ya geri dönene veya başka ülkelere göç edene kadar, 1948 yılına kadar Polonyalı mülteciler arasında çalıştı." (2025: 210).

Yöntem ve Kaynakların Değerlendirilmesi

Araştırma tasarımı, yanmetinsel ögeler analizi (Genette'in çerçevesine göre) ile çevirmenin görünürlüğüne ilişkin çeviri çalışmaları teorilerini (Venuti) bir araya getirmektedir. Tasarım iki aşamadan oluşmaktadır: İlk olarak Wanda Dynowska tarafından çevrilen Lehçe Bhagavadgītā metninin dört farklı basımında yer alan yanmetinsel ögelerin tespit edilmesi ve bu ögelerin metin dinamiklerini nasıl etkilediğinin değerlendirilmesi yapılarak, çevirmenin sesini nasıl etkilediğini incelemektir. Yanmetinsel ögelerde çevirmen tarafından yapılan yorumlayıcı, kültürel ve ideolojik müdahaleleri tespit etmeyi ve bu müdahalelerin kutsal metnin dil ve kültür bağlamında nasıl algılandığını belirlemeyi amaçlamaktadır. İkinci olarak ise kullanılan stratejilerle çevirmen görünürlüğünü tartışmak aşamalarından oluşmaktadır. Bu eserin yanmetinsel ögelerle Polonyalı okuyucular için nasıl yeniden çerçevelendirildiğini veya yeniden yorumlandığını da ele almaktadır. Çalışma nitel bir araştırma olarak yapılandırılmışsa da elde edilen bulguların açıklayıcılığını artırmak amacıyla yer yer betimsel nicel verilerden yararlanılmıştır.

Bu çalışmada Wanda Dynowska tarafından çevrilen Bhagavadgītā'nın dört farklı baskısı karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Karşılaştırma sürecinde temel

alınan yanmetinsellik ve çevirmen görünürlüğü ölçütleri; baskıların yazara ait ve yayımcısal metin çevresindeki öğeleri (sayfa düzeni, ithaf, ön söz, sunuş yazıları) ve metin içi açıklayıcı unsurları (dipnotlar, sözlükçe kullanımı) ölçüt olarak belirlenmiş ve çalışma bu doğrultuda yürütülmüştür. Bu ölçütler vasıtasıyla, her bir baskıda çevirmenin müdahale düzeyi ve metindeki görünürlüğünün zaman içinde nasıl bir değişim gösterdiğinin belirlenmesi hedeflenmiştir.

Yanmetinsel Öğeler ve Genette

İlk aşamada Gérard Genette'in tanımıyla "yanmetinsel öğeler metin ile okuyucu arasında stratejik araçlardır ve yanmetin, bir metnin kitap hâline gelmesini ve okuyucularına bu şekilde sunulmasını sağlar." (1997: 1). Bu öğeler Munise Aksöz'ün belirttiği gibi "Basılı kitapla ilgili var olan ve asıl metnin içinde yer almayan, ancak ona ait olan, onu tamamlayan bütün yan öğeleri tanımlamaktadır ve yanmetinleri iki temel öge altında sınıflandırmaktadır. Birincisi 'Metin Çevresindeki Yazılı Öğeler' (Peritexte), ikincisi ise 'Kitap Çevresindeki Öğeler'dir (Epitexte). 'Metin Çevresindeki Yazılı Öğeler' kitabın üzerinde, içinde, sağında, solunda yer alan bütün yazıları kapsamaktadır. Kısacası, asıl metne dâhil olmayan ancak onu tamamlayan, kitap üzerindeki ya da içindeki bütün yazılardır. Metin Çevresindeki Yazılı Öğeleri de Genette ikiye ayırmaktadır. Bunlar 'Yayımcısal Metin Çevresindeki Yazılı Öğeler' ve 'Yazara ait Metin Çevresindeki Yazılı Öğeler'dir. Örneğin biçim, dizin, kitap kapağı, iç kapak, yazı boyutu ve karakteri 'Yayımcısal Metin Çevresindeki Yazılı Öğeler' altında yer alırken kitap başlığı, yazar ismi, ön söz, içindekiler kısmı, ara başlıklar, kitap üzerinde yer alan tanıtım yazıları, özdeyişler 'Yazara ait Metin Çevresindeki Yazılı Öğeler'dir." (Aksöz, 2018: 27). Söz konusu eserin Lehçe çevirisinde de karşılaşılan yanmetinsel öğelerden orijinal yanmetinsel öğeler, kitapla birlikte ilk kez ortaya çıkan yanmetinlerdir. Ayrıca ilk baskı sonrası ortaya çıkan yanmetinsel öğeler de mevcuttur. Kitabın ilk baskısında yer almayan, ancak ikinci ve daha sonraki baskılarda yer alan yazılardır (Aksöz, 2018: 29). Bu çalışma açısından önemli olan bir nokta olarak, Genette yanmetinsel öğelerin nadiren tarafsız olduğunu vurgular: Bu öğeler Philippe Lejeune'in de belirttiği gibi kişinin metni okumasının tamamını kontrol eden basılı metindeki kenardır. Her zaman bir stratejinin, kamuoyu üzerindeki bir etkinin, okuyucu üzerinde bir eylemin yeridir. Sadece metne bağlı kalarak ve yol gösterici bir dizi yönerge olmadan Ulysses gibi metinleri nasıl okurduk diye sormaktadır (Genette, 1997: 2). Bu çalışma, Dynowska'nın dört farklı baskısındaki fiziksel ve çevresel dönüşümleri izlemek için Genette'in yanmetinsel öğelerin haritasını kılavuz kabul eder.

Lawrence Venuti -Çevirmen Görünürlüğü

İkinci aşama, dipnotların çevirmenin görünürlüğünün açık birer tezahürü olarak nasıl işlev gördüğünü değerlendirir. Bu aşamada, çeviriyi çevirmenin sesinin kaçınılmaz olarak ortaya çıktığı bir alan olarak kavramsallaştıran Venuti'nin çerçevesi

kullanılır. Venuti'nin çeviride şeffaflığa yönelik eleştirisi burada temel bir öneme sahiptir. İlgili eleştiri, akıcı çeviri kavramı üzerine yoğunlaşmaktadır. "Çevirmen kendi çalışmasını 'görünmez' kılmak için çalışır ve bu da aynı anda bir yanılsama olarak onun statüsünü gizleyen yanıltıcı bir şeffaflık etkisi yaratır: Çevrilmiş metin 'doğal', yani çevrilmemiş gibi görünür." (Venuti, 1995: 5). Ancak çevirmeni görünmez yapan bu yöntem Venuti'nin kabul etmediği bir yöntemdir. Bhagavadgītā gibi bir eserin çevirisinde çevirmenin görünmezliği ne derece başarılı olabilmektedir sorusu gündeme getirilebilir. Notlar ve ön sözler gibi bölümlerin çevirmenin söylemsel varlığını ön plana çıkarabileceği alanlar olarak çevirmenin izlerini ortaya çıkarmayı ve eserin hedef kültürde nasıl algılanacağını şekillendirmesini talep eder. Bu görüşler, Bhagavadgītā'yı Lehçeye çeviren Dynowska'nın dipnotlar aracılığıyla yorumlayıcı bir aktör hâline geldiğini desteklemektedir.

Venuti'nin öne sürdüğü görüşler temelinde yerleştirme yoluyla çeviri ve yabancılaştırma yoluyla çeviri stratejileri ortaya çıkmaktadır. Yazıcı bu çeviri stratejisini uyarlamının bir uzantısı olarak ele almış ve erek kutuptan yola çıkarak çeviri işlemine girme olarak tanımlamıştır (Yazıcı, 2007: 38). Dickins'in bu stratejiyi hedef metinde yapılan bir 'kültür nakli' olarak tanımladığını ifade eden Yalçın, özgün yapıtın yazarının çevirmenin dilinde yazacağı gibi yazma olduğunu da ekler (Yalçın, 2015: 104). Tahir Gürçaglar yazınsal metin çevirilerinde kullanılan uyarlama ve yerleştirme stratejilerini birleştirerek açıklamayı tercih etmiştir. Tahir Gürçaglar'a göre, "Kaynak metni, konusu, karakterleri ve olayın geçtiği yerlerle birlikte erek kültüre taşımaktır. Olay örgüsünü korurken karakter isimlerini, yemek adlarını, âdetleri, mekânları vb. yerleştirmektir." (Tahir Gürçaglar, 2014: 44). Bu stratejide çevirmenin bir yazar olarak görülmesi olduğu ifade edilebilir. Çevirmenden kendisini bir yabancı dilde yapıt veren yazarın yerine koyması ve kendi üslubunu yaratması beklenir. Okuyucunun metne aidiyet hissetmesini sağlayan bu strateji bağlamında, 'Afiyet olsun' ifadesinin İngilizcede yerleştirilmiş bir karşılığının olmaması ve dolayısıyla İngiliz kültüründe bir karşılık bulamaması açıklayıcı bir örnektir. Bu örneği veren Demirekin'e göre, "...yabancılaştırma, öykünme ve yerleştirme kültürel öğelerin eş değer karşılıkları ile aktarılabilmesi için kullanılan çeviri işlemleridir." (Demirekin, 2014: 44).

Yabancılaştırma yoluyla çeviri ise erek dilde yer alan kavramların kaynak dilde bulunmayan kavramlar olması durumunda kullanılmasıdır. Böylesi durumlarda, erek kültüre 'yabancı' kalsa bile, olduğu gibi çevirerek bırakma yoluyla çeviri yapmaya yabancılaştırma adı verilir. Çevirmenin, kaynak dile ve kültüre ait unsurları tanıt(ma)ma çabasının bir uzantısı olup "...kaynak kutba yakın çeviri stratejisi kullanılmasıyla ilgili karara dayalı çeviri işlemi olarak değerlendirilebilir." (Yazıcı, 2007: 38). Memiş'e göre, "Çoğunlukla bir kavramın 'bizden' olmadığını okurun görmesini istediğimiz durumlarda ya da bağlam ve çeviri amacımız doğrultusunda bunu göstermemiz gereken durumlarda yabancılaştırma yöntemine başvururuz." (Memiş, 2013: 1).

Bu stratejiyle yapılan çevirilerin sonucunda “Yabancılaştırma işleminin baskın olduğu bir hedef metinde sürekli olarak ithal edilmiş dil bilgisi ve kültürel özellikleri varlık gösterir.” (Suçin, 2013: 203-204). Tahir Gürçağlar’ın da aktardığı üzere “Venuti, çeviride ‘yabancılaştırma’ stratejisi benimsenmeli ve akıcılık stratejisinin yerini almalıdır.” düşüncesini savunmuştur. Tahir Gürçağlar, bunun çevirinin etik yönleriyle yakından ilgisi olduğunu, çünkü akıcı çevirilerin Batı merkezci bir düşünce tarzının yeniden üretilmesine neden olabildiğini eklemektedir (Tahir Gürçağlar, 2014: 146). Kaynak metnin kültürel unsurlarına sahip çıkarak bunun gerçekleşmesi önlenabilir. Yeni kültürü tanıtmayı seçen çevirmen yabancılaştırma stratejisi yoluyla okuru kaynak yazara ve kültüre götürür. Seda Taş’a göre, erek dil okurlarının yabancı metindeki farklılıklarla karşılaştığında şaşırması, düşünmesi ve sorgulaması için çevirilerin yabancılaştırma stratejisi yoluyla yapılması uygun olabilmektedir. Bu stratejide kültürel unsurları çevirmeye başlayan çevirmen sözcüğü sözcüğüne çeviri, tırnak işareti veya italik yazım ile farklılığı vurgulama, sözcüğü olduğu gibi aktarma, dipnot kullanarak çevirme, açıklama yaparak çevirme ve not ekleme uygulamalarını kullanabilir (Taş, 2017: 7). Venuti’nin önerdiği bu iki yöntem hakkında yerelleştirme yoluyla yapılan çevirinin erek kültür ve okuyucu odaklı; yabancılaştırma yoluyla yapılan çeviride “ ...sözcüğü sözcüğüne çeviriyi içermekle birlikte onunla sınırlı olmadığı; erek kültürün dışladığı bir metnin seçilerek çevrilmesinden erek dilde marjinal biçimlerin tercih edilmesine kadar çok farklı yöntem olduğu ifade edilebilir. Amaç okuru yadırgatacak, şaşırtacak, çeviri ve kaynak kültür üzerine düşünmeye davet edecek yabancılaştırıcı bir bağlam oluşturmaktır.” (Tahir Gürçağlar, 2014: 146).

Metin Seçimi ve Veri Toplama Yöntemleri

Bu çalışmanın hazırlık, proje başvuru süreci ve sözlü bildiri olarak sunumu ile özet bildiri olarak basımı esnasında, dijital ortamda erişime açık olan Dynowska’nın çevirdiği, basım tarihi yazmayan Bhagavadgītā metni öncül veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Ancak, Polonya [Jagiellon Üniversitesi Kütüphanesi/Krakov] bünyesindeki kütüphane arşivlerinde araştırmanın genişletilmesiyle birlikte, eserin basılı ve orijinal edisyonlarına erişim sağlanmıştır. Akademik güvenilirliği ve metinsel doğruluğu en üst düzeye çıkarmak amacıyla, makaleye internet kaynaklı çeviri metinler dâhil edilmemiştir; analizler Bhagavadgītā’nın Lehçe çevirmenini değiştirmeden doğrudan 1947, 1956, 1957 ve 1972 yıllarında basılan bu birincil kaynaklar üzerinden yapılandırılmıştır.

Metin, Bhagavadgītā’nın yaygın olarak kullanılan bir Lehçe çevirisinden oluşmaktadır. Bu çeviriyi erişilebilirliği, akademik kabul görmüş olması ve veri olarak görülen çevirmen tarafından hazırlanmış kapsamlı dipnotların bulunması nedeniyle seçtik. Tüm yanmetinsel öğeler elle çıkarılmış ve tablolarda çeviri eserlerin sayfa sayısına göre tablolara yerleştirilmiştir.

Metinsel Analiz

Bhagavadgītā'nın özgün metni ile Lehçe veya Türkçe metni kıyaslaması bu çalışmanın konusunu oluşturmamaktadır.⁷ Dynowska tarafından Lehçeye çevrilen Bhagavadgītā'nın dört farklı yılda yapılan basımının ana metninde farklılıklar neredeyse yok denilecek kadar azdır. Bu noktada 1947, 1956, 1957 ve 1972 yıllarına ait basımların farklılıklarına ve bu farklılıkların amaçlarına odaklanılmıştır. Yanmetinsel ögelerle çevirmen görünürlüğünün nasıl sağlandığını bu çalışmanın okuyucusuna göstermek amacıyla farklı tablolar kullanılmıştır. Her tablonun içerdiği karşılaştırma tabloların üzerine, yorumu da tabloların altına yazılmıştır.

Tablo 3: Eserin Farklı Basımlarındaki İthaf Bölümlerinin Karşılaştırılması

1947 basımı	1956/1957/1972 basımları
Çevirmen <i>"Polonya'nın Dharma'sına sadık kalanlara, Ulusun Ruhu için canlarıyla savaşanlara, Kendi Gerçeğine sadık olanlara bu muhteşem kitabı"</i> ithaf eder (1947, s. II). Tarih: Mayıs, 1947	İthaf bölümüne yer verilmemiştir.

Dynowska'nın yazdığı bu sayfada herhangi bir başlık bulunmamakla birlikte bire bir çevirisi tabloda yazıldığı gibi olup ilk olarak Polonyalılara ithaf niteliğindedir. Genette'in orijinal yanmetinsel ögeler olarak belirlediği gruba dâhil edilebilen bu ithaf metni çevirmenin görünürlüğünü de belirleyen bir metin olmuştur. İthaf metninde geçen kavramlar ve 1947 tarihi hem Polonya hem de dünya tarihi açısından kritik bir döneme işaret eder: İkinci Dünya Savaşı sonrası ve komünist rejim. Dynowska'nın "canlarıyla savaşanlar" ve "Kendi Gerçeğine sadık olanlar" ve "Ulusun Ruhu" ifadeleri, Nazi işgaline karşı direnen Polonyalılar ile savaştan sonra komünist rejime boyun eğmeyen vatanseverlere gizli bir selam niteliğinde olabilir. Bu selamı verirken çevirmen olarak görev edindiği kavramsal köprüyü de kurmuştur (Polonya'nın Dharma'sı): Hint felsefesindeki "Dharma" (evrensel ahlaki görev, doğruluk, hakikat) kavramını "Polonya'nın Dharma'sı" şeklinde kullanması özgün bir ifadedir. Dynowska, Polonya ulusunun tarihsel acılarını ve özgürlük mücadelesini, Hint felsefesinin yüksek ahlaki ve manevi sorumluluk bilinciyle (Dharma) eşleştirmiştir. Bunu yaparken Dharma teriminin Lehçedeki karşılığını bulmadan çeviride yabancılaştırma yolunu seçmiştir. 1947 basımında yer alan ancak sonraki baskılarda tamamen çıkarılan bu yanmetinsel öge, çevirmenin ideolojik duruşunu yansıtmaları açısından dikkat çekici olabilir. Sonraki (1956, 1957, 1972) basımlarda bu ithafın yer almaması kitabın artık politik bağlamından kopararak evrensel bir felsefi metin olarak sunulmak istenmesiyle ilişkili olabilir. Çevirmenin hedef kitle stratejisini

⁷ Bhagavadgītā'nın Ermenice, İngilizce ve Türkçe eş değerlikleri açısından metin analizi yapılan çalışma için bk. Çoruk ve Kayalı, 2023: 225-248.

değiştirmesi de çevirmen görünürlüğünü ortaya koyabilir. Sonuç olarak bu ithaf metni, çevirmenin görünürlüğünü somutlaştıran önemli yanmetinsel öğelerden biri olarak sunulabilir.

Tablo 4: Eserin Farklı Basımlarındaki Sunuş Bölümünün Karşılaştırılması

1947 basımı	1956/1957/1972 basımları
2 tane dipnot kullanılmıştır. Birinci dipnotta “Umādevī, çevirmenin Hint ismidir.” açıklaması yapılmıştır. İkinci dipnotta ise bu bölümü yazan Sarvepalli Radhakrishnan hakkında çeşitli bilgiler verilmiştir. “Radhakrishnan dünya çapında tanınan bir Hint felsefecisi öncüsü, Oxford Üniversitesinin ilk Hint felsefesi ve etiği profesörü, Benares’teki Hint Üniversitesinin rektörüdür; Polonyalıların dostu, Hindistan-Polonya Derneğinin onursal başkanıdır.” notu vardır (s. 2).	Sunuşun içeriği değişmeden 1947 baskısıyla aynı kalmış olsa da dipnotlar metinden çıkartılmıştır. Bu bölümü yazan S. Radhakrishnan hakkında sadece Hindistan Cumhurbaşkanı Yardımcısı olduğu bilgisi yeterli görülmüştür.

Dönemin Hindistan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Sarvepalli Radhakrishnan tarafından kaleme alınan bir sayfalık bu bölüm, Bhagavadgītā’ya ilişkin kısa bir tanıtım niteliği taşımakta; aynı zamanda eseri Lehçeye çevirerek Polonyalı okurlarla buluşturan Umādevī’ye yönelik bir teşekkür ifadesi içermektedir. Hindistan’da uzun süre kalması ve yaptığı çalışmalar vesilesiyle Bhagavadgītā’nın ruhunun özüne nüfuz edebilen Umādevī’nin çabaları ve çalışmaları sayesinde çevirinin Polonyalı okuyuculara ulaşacak olmasından da derin memnuniyet duyduğunu eklemiştir. Bu bölüm hiçbir değişikliğe uğramadan her dört baskıda da bulunmaktadır. Çevirmenin Polonya ismi ve soy ismini kullanmadan Umādevī adıyla teşekkür etmesi de Hindistan’da kendisine verilen bu isimle kabul gördüğünü ifade etme amacı taşımaktadır.

1947 yılı baskısında yer alan sunuş bölümünde 2 tane dipnot vardır. Fakat diğer baskılarda dipnotlar kullanılmamıştır. Bu yanmetinsel öğeyi kaldıran ve müdahale eden kişinin kim olduğu bilinmemekle birlikte değişen yayınevinin müdahalesi olarak değerlendirilebilir. Bu müdahalede birinci dipnot olan ilk baskıdaki Umādevī açıklaması sonraki basımlarda gereksiz görülerek elenmiştir. Bu noktada Dynowska’ya verilen Umādevī isminin ülkede kabul gördüğü için okuyucuya bilgi notu verilmesi ihtiyacı görülmemiştir. Genette’in orijinal yanmetinsel öğelerden biri olarak vurguladığı bu dipnotun kaldırılmasıyla metne müdahale stratejisiyle çevirmen hakkında detaylı bilgi verilmeyordur. 1956 yılı baskısında yayınevi değişikliği yapılmıştır ama bu yayınevi de çevirmen destekli bir yayınevidir.

İkinci dipnot olan Radhakrishnan hakkındaki uzun biyografik dipnotun kaldırılarak, adının yanına doğrudan Hindistan Cumhurbaşkanı Yardımcısı ünvanının eklenmesi ise dönemsel bir güncellemedir ve 1956 ile 1957 basımlarında bu

güncel siyasi kimliğin öne çıkarılması hem diplomatik bir saygının gereğidir hem de çevirinin ve çevirmenin Hindistan devleti nezdindeki yüksek itibarını ve resmî kabulünü doğrudan görünür kılmaktadır. Bu dipnotta yazan “Polonyalıların dostu” ifadesinin kaldırılması okuyucuyu bu yönlendirmeden uzaklaştırma müdahalesi olarak çeviride dipnotların önemine karar veren yayınevi kararı olarak değerlendirilebilir. En üst yönetim ünvanlarından birine sahip olan Radhakrishnan’ın Cumhurbaşkanı Yardımcısı olduğu bilgisi yeterli görülmüştür.

Tablo 5: Eserin Farklı Basımlarındaki Ön Söz Bölümünün Karşılaştırılması

1947	1956	1957	1972
Herhangi bir değişiklik yapılmadan 4 baskıda da aynı kalmıştır.			

Dynowska’nın yazdığı bu metnin sonunda Hindistan, Nisan 1947 yılı notu vardır. 4 sayfalık bu kısımda Dynowska özetle şunları söylemiştir:

Mahābhārata’nın bir bölümü olduğunu ve tüm dünya edebiyatında benzersiz zengin içeriğe sahip olduğunu, hatta İlyada’dan bile daha uzun olduğunu belirtir. Bhagavadgītā’nın içeriğinden, Hinduizm hakkında bilgilerden, eserin tarihsel arka planını anlatırken Bhagavadgītā’nın kahramanı Arcuna’ya⁸ yakınlaştığından söz eder. Bu bilgiler sayesinde okuyuculara metin hakkında bilgi vermiş olur. Sadece bununla kalmaz, Mahābhārata hakkında en temel bilgileri de vererek bu eseri de tanıtır. Arcuna’nın Pāṇḍava ordusuna önderlik ettiği savaşın 18 gün sürdüğünü ve bu noktada Arcuna’nın içinde kopan fırtına sonrası yaşadığı çaresizlik karşısında yaşadığı konuşmaların Lehçesini sunduğu Bhagavadgītā’yı oluşturduğunu belirtir. Sri Ramana Maharshi’nin kendisine verdiği cesaret karşısında bu çeviriyi yaptığını ekler. Bu ölümsüz eseri Polonyalı okuyuculara Lehçe aktarma cesaretini verdiği için teşekkür ederken ve sayısız filozofların eserleri ve yorumları ile Sanskrit bilginlerinin de cesaret verdiğini ekleyerek ön sözünü Polonyalılara hitap ederek söylediği bir paragrafla bitirir. Bu paragrafın Lehçeden Türkçeye bire bir çevirisi yapılmıştır.

Bugün, milletin kendi yoluna ve Dharma’sına olan en derin hakkı için verilen savaşta, her Polonyalının ruhunun hakikati için olan savaşta, bu ebedî bilgeliğin muhteşem ışığı birçok kalbe nüfuz etsin, birçok ruha ışık saçsın, *Ebedî Dava’ya* işaret etsin- ki bu dava Polonya’nın *Dharma’sının* sadece bir parçasıdır- irademizi güçlendirsin ve anlayışımızı berraklaştırsın, böylece hepimiz- bu savaşın askerleri

⁸ Alicja Łozowska BhG çevirileriyle ilgili olarak, metinde anlamsız ya da tamamen belirsiz bölümlerden kaçınılmalı ve bunun yerine söz konusu pasajı makul bir şekilde yorumlayarak, şüphe duyulan noktaları dipnotta belirtmek gerektiğini ifade etmektedir. “BhG, çevirmen için bir zorluk teşkil eden VI 5–6 veya IV 24 gibi bu tür zor bölümler içerir... Aynı zamanda kahramanların isimleri de çeviri bağlamında zor olabilir.” notunu düşer. Łozowska, 2018: 96. Bu noktada Dynowska’nın ses konusunda kahramanların isimlerini yerelleştirdiğini ve Lehçe sesletime uyarladığını söyleyebiliriz. Örneğin Arcuna ismini Arjuna olarak belirtmiştir. Kahramanların isimleri ve lakapları Lehçeye uyarlanmış, ancak bu konuyla ilgili açıklamaya yer verilmemiştir. Kaynak dildeki özel isimlerin hedef dilin fonolojik sistemine uyarlanması dikkate değerdir.

olarak Şövalye Arcuna ile birlikte şöyle diyebilelim: “Senin sözüne göre hareket edeceğim.” - “bu kutsal mücadeleden asla vazgeçmeyeceğim.” (1947: III- VII).

Ön sözün dört baskıda da hiç değiştirilmeden korunmuş olması ve son paragraftaki vatansever ton çeviriye yön vermek isteyen bir çevirmeni işaret etmektedir. Dynowska'nın ön sözde Mahābhārata'yı antik Yunan destanı İlyada ile kıyaslaması ve onun hacimsel ile içeriksel üstünlüğünü vurgulaması, bilinçli bir çabadır. Avrupalı okurun zihnindeki en büyük epik referans noktası olan Homeros destanlarını aşan bir zenginliğe atıf yaparak, Polonyalı okuyucuya sunduğu metnin evrensel değerini meşrulaştırmayı amaçlar.

Eserin ithaf kısmındaki keskin ifadelerin sonraki baskılardan çıkarılmasına rağmen, Nisan 1947 tarihli bu geniş ön sözün ve son paragraftaki vatansever vurgunun dört baskıda da aynen korunmuş olması dikkat çekici bir stratejidir. Çevirmen Dynowska, ithaf gibi göze ilk çarpan politik sembolü feda ederek eserin basımını ve dağıtımını kolaylaştırmış; ancak kitabın felsefi omurgasını oluşturan ön söz metnine dokunmamıştır. Bu durum, çevirmenin 'oto-sansür' uygularken bile eserin Polonya ulusuna yönelik manevi misyonundan metnin entelektüel bütünlüğünü koruduğunu göstermektedir. Çevirmenin edindiği misyonu yanmetinsel öğelerden biri olan bu ön sözle ortaya koyması sonucunda ithaf bölümünde bıraktığı gibi yabancılaştırma stratejisini uygulamaya devam etmiştir. Dharma sözcüğünü değiştirmeden bırakmıştır.

Ön sözün son paragrafı, Bhagavadgītā'nın felsefi kriz anını (Arcuna'nın savaş meydanındaki çaresizliği ve eyleme geçme zorunluluğunu), İkinci Dünya Savaşı sonrasında varoluş mücadelesi veren Polonya halkının somut gerçeğiyle birleştirir. Dynowska, her Polonyalıyı 'bu savaşın askerleri' ve birer 'Şövalye Arcuna' olarak benzetme yolunu seçer. Metinde çağdaş Hint aydınlanma ustalarından Sri Ramana Maharshi'nin adının geçmesi ve çevirmenin ondan 'cesaret aldığını' belirtmesi, çeviriye manevi meşruiyet kazandırarak çevirmenin otoritesini artırmıştır. Hint geleneğin otoriteleri tarafından onaylanmış bir 'aktarıcı' olarak okurun karşısına çıkar. Bu yanmetinsel öge sayesinde verdiği bilgiler çevirmen olarak Dynowska'yı güçlü bir konuma yerleştirirken yanmetinsel öge olarak ön sözü metnin okuyucu tarafından alınılmasını yönlendirmek amacıyla kullanmıştır.

Tablo 6: Eserin Farklı Basımlarındaki Bhagavadgītā Hindular İçin Ne Anlama Geliyor Bölümünün Karşılaştırılması

1947 basımı	1956/1957/1972 basımları
Herhangi bir değişiklik yapılmadan 4 baskıda da aynı kalmıştır. 1947 yılında yer alan bu bölüm, sonraki baskılarda sayfa numaralarında kaymalarla aynen korunmuştur.	

1947 baskısında yer alan bu bölüm (ss. VI-XXIII), Benares Üniversitesinde Sanskrit, felsefe ve psikoloji alanlarında uzman olan Profesör Bhikhan Lal Atreya tarafından kaleme alınmıştır. Toplam 17 sayfadan oluşan bu kısım, temelde

Bhagavadgītā'yı Polonyalı okuyucu kitlesine tanıtmayı amaçlamaktadır. Yazar, metin içinde doğrudan alıntılara da yer vererek söz konusu edebî eserin Hindistan kültür ve düşünce dünyasındaki merkezî önemini ve işlevini kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktadır. Verdiği bilgilerin sonunda şunun altını önemle çizmektedir:

Bhagavadgītā'nın çeşitli yoga yöntemleri arasında bir seçim yapmayı, bir kişinin filozof ya da dindar, ateşli bir mistik veya eylem insanı olmasını tavsiye ettiğini söylemek mümkün değildir. Tamamlanmaya ulaşmak için bunların hepsine sahip olmak gerekir. Doğasında en güçlü olduğunu düşündüğü şeyi geliştirerek başlayabilir veya zamanla gerçek güçlü yönünü fark edebilir. Manevi gelişim tek taraflı olarak gerçekleşmez. Gerçek mükemmellik doğası gereği çok yönlüdür (1956: XXIV-XXV).

Bu eserin nasıl alımlanması gerektiğine yön çizmekte olan bu bölüm okuyucu odaklı kültürlerarası köprü işlevini doğrudan yerel bir uzmanın kalemi üzerinden doğrulaması açısından değere sahiptir. Felsefi ve psikolojik yönlendirme yaparak eserin yanmetinsel öğeler yapısında yer alan ve doğrudan Hint entelektüel dünyasındaki algısını hedef kitleye aktarmayı amaçlayan bu bölüm, ilk olarak 1947 basımında yer almış ve sonraki tüm edisyonlarda (1956, 1957, 1972) içeriği değiştirilmeden korunmuştur. Atreya'nın metne dâhil edilmesi, çevirmen Dynowska'nın çeviriyi sadece Batılı bir oryantalist gözüyle değil, doğrudan geleneğin içinden gelen yerel ve akademik bir otoritenin rehberliğinde Polonyalı okuyucuya sunma isteğinin bir göstergesidir. Polonyalı okur için bütüncül bir okuma haritası çizerek verilen alıntılarla eserin felsefi omurgasını kurar ve özellikle kitabın dogmatik bir din metni gibi algılanmaması gerektiğinin altını önemle çizer. Bu yanmetinsel müdahale, Polonyalı okuyucunun eseri katı ve kategorize edilmiş bir Batı teolojisi mantığıyla yorumlamasının önüne geçmeyi hedefliyor olabilir. Okuyucuya, Bhagavadgītā'da kendisinden bir parça bulabileceği yönünde metodolojik bir yön çizilmesi hedeflenmiş olabileceği gibi; bölümün tüm baskılarda korunmuş olması, bu bütüncül ve bütünleştirici yaklaşımın eserin Lehçe alımlanma sürecinde temel bir kılavuz olarak kalıcılığını sağlaması amaçlanmış görünmektedir.

Tablo 7: Eserin Farklı Basımlarındaki En Yüksek Uyumun Sırrı Başlıklı Bölümün Karşılaştırılması

1947	1956	1957	1972
İçeriği herhangi bir değişiklik yapılmadan 4 baskıda da aynı kalmış olsa da 1956, 1957 ve 1972 baskılarında yıldızın imgesinin yanında verilen ek bir bilgi vardır. "Polonyalıların samimi arkadaşı"			

Bu bölüm 1947 yılında Umashankar Joshi tarafından yazılmış, 9 sayfalık bir metindir. Her 4 baskıda da bu kişinin kim olduğu bilgisi verilmiştir. Yazan kişinin yanına koyulan yıldız işareti sonrasında şöyle bir not vardır:

1947 baskısında "“Umaszankar Dzoszi” olarak telaffuz edilir- Gandhi'nin memleketi olan Gucerât eyaletinin en genç ve derin şairlerinden, genç Hindistan

hareketinin öncülerindendir. Bu notla bu bölümün yazarı tanıtılmış, Lehçede nasıl telaffuz edileceği vurgulanmıştır. Yerelleştirme stratejisiyle isim Lehçe ses benzeşmeleri ile yazılmıştır ve bunu pedagojik bir dipnotla vermiştir.

Bu metin Hindistan'ın tarihi, Bhagavadgītā'nın Hindistan için önemi, Hinduizm'in Batı'da nasıl yükselmeye başladığının tarihi, Bhagavadgītā öğretilerinin doğruluğuna kendi eylemleriyle tanıklık etmeye çalışan ve bununla övünen Magathma Gandhi hakkında bilgi içerir. Ancak yazar şunu da ekler: "Bhagavadgītā'nın temel içeriğini bu kadar kısa bir özetle analiz etmek cesaretini göstersem de Bhagavadgītā'da pek çok özellik bulunduğunu eklemeliyim." Bhagavadgītā'nın özetini, yazarın amacını da eklemiştir. Yazara göre Bhagavadgītā'nın amacı hayatın temel sorusunu olabildiğince açık bir şekilde vurgulamaktır. Eyleme geçmek ile eylemsizlik arasındaki ikilemi merkezine alan Gītā öğretisi, özgür irade ve eylemin mahiyetine ilişkin derinlikli bir sorgulama sunmaktadır (XXXVI- XXXVI).

Eserin bu basımına dâhil edilen bu yanmetinsel ögenin diğer bölümlerle benzer bir amaç taşıdığı söylenebilir. Yapılan yanmetinsel güncelleme doğrultusunda "Polonyalıların Samimi Arkadaşı" ifadesinin 1956, 1957 ve 1972 baskılarına eklenmesi yazarın Polonyalı okurlar nezdinde bir saygı ifadesi olarak alımlanmasını sağlamaya vesile olabilir. Bhagavadgītā'daki "Yüce Uyum" bölümüyle Polonyalı okuyucu için bir arınma ve sağaltım kaynağı olma nedenlerinin temellendirilmesi amaçlanmıştır. Bu durum, savaş trajedisini henüz atlatmış bir topluma, kaderle mücadele etmek yerine mevcut koşullarla uyumlanarak özgürleşme imkânı sunma çabası olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla, okuyucunun metni bu ekseninde yorumlamaya yönlendirildiği düşünülmektedir.

Tablo 8: Eserin Farklı Basımlarındaki Gandhi'nin Bhagavadgītā Hakkında Yazdığı Metnin Karşılaştırılması

1947 basımı	1956/1957/1972 basımları
Yoktur.	Metnin sonunda M.K.Gandhi yazar ve parantez içinde "Kalyāṇa Kalpataru adlı Dergi'den" notu vardır

İlk basımında bulunmayan, ancak sonraki üç basımına eklenen bu yanmetinsel ögeyle Bhagavadgītā'ya verilen önemin arttığı vurgusunun yapıldığı görülmüştür. Gandhi'nin bir sayfalık yazısının özeti şöyledir:

Gandhi, çocukluğundan beri hayatın tüm zorluklarında ve sıkıntılarında yanılmaz tavsiyeler verebilecek rehber niteliğinde bir kitaba, kutsal kitaba ihtiyaç duyduğunu hissettiğini belirtmiştir. Bhagavadgītā'nın onun için önemini Hristiyanlar için İncil, Müslümanlar için Kur'an neyse o değil, daha da fazlası, kendisine en yakın olan annesi gibi olduğunu söyler (XXXIII). Kendisine hayat veren öz annesini daha önce kaybettiğini ama bu Edebi Ebeveyn'de annesinin verebileceği her şeyi bulduğunu söyler. Tam tanımını vermek gerekirse; "Bütün hayatım boyunca Bhagavadgītā annemin yerini aldı. Beni asla hayal kırıklığına uğratmadı, asla

değişmedi. Ne zaman sıkıntıya düşsem endişelensem veya umutsuzluğa düşsem onun kucağına sığındım, onda ışık ve rehberlik buldum ve asla hayal kırıklığına uğramadım.” (XXXIV).

Son olarak Gandhi, Polonyalı okuyucular için önemli bir not yazmıştır. Giriş düzeyindeki okuyucular için Bhagavadgītā’da derin bir bilgi hazinesi bulunduğu doğru olsa da bu durum okuyucuları eseri okumaktan caydırmamalıdır. Söz konusu 18 bölümün kapsamlı yapısı nedeniyle zorluk yaşayan okuyucular, yalnızca ilk üç bölümü incelemekle yetinebilirler; nitekim bu bölümler, takip eden on beş bölümde detaylandırılacak olan tüm içeriğin özeti niteliğindedir. “Bu bölümleri sık sık, tercihen her gün okumaya gayret edin, benim bulduğum gibi içinizdeki ışığı mutlaka bulacaksınız.” diye öğüt verir (XXXIV).

Eserin metin dışı yanmetinsel öğeler yapısındaki stratejik değişimlerden biri, 1947 yılındaki ilk basımda yer almayan, ancak 1956, 1957 ve 1972 basımlarına eklenen Mahatma Gandhi’ye ait bir sayfalık bu kısa metindir. Metnin künyesinde parantez içinde verilen Kalyāṇa Kalpataru dergisi notu, bu yazının Hindistan’ın köklü ve saygın hem spiritüel hem de felsefi içerikli dergilerinden biri olan aylık bir dergiden alıntılandığını göstermektedir. Metnin okuyucu gözündeki meşruiyetini zirveye taşıma stratejisiyle Genette’in ilk baskı sonrası çıkan yanmetinsel öğeler kategorisindedir. Okuyucu üzerindeki yerini belirleme tarafını seçen bu bölüm Gandhi’nin kişisel şahitliğinin metne eklenmesi, *Bhagavadgītā*’nın sadece teorik bir antik metin değil, pratik ve dönüştürücü bir yaşam kılavuzu olduğunu Polonyalı okura göstermeyi amaçlar. Anne metaforuyla eserin öneminin altını çizerek, eserin şefkat gösteren ve kriz anlarında teselli sunan dinamik bir “Edebi Ebeveyn” olarak nitelendirmesi, dönemin Polonyalı okur kitlesi düşünüldüğünde derin bir sosyopsikolojik karşılığa sahiptir. Kaynak metninden erek metne çevrilen eserin bütünsel olarak alımlanmasının zorluğunu kabul ederken, okuyucuyu metinden uzaklaştırmak yerine ilk üç bölümün okunmasını tavsiye ederek rasyonel ve pedagojik bir okuma stratejisi sunmaktadır. Gandhi’nin otoritesiyle ve bu önerisiyle eserin yaşamsal meşruiyeti ve prestiji üst düzeye çıkarılmış olabilir. *Bhagavadgītā*’nın kutsal kitaplara yakınlaştırılması ve anne benzetmeleri de Polonya ve Hindistan kültürünü ortak evrensel öğelerle yerelleştirme stratejisine yakınlaştırma amacıyla yanmetinsel öge olarak çeviriye eklenmesi ihtimalini arttırmaktadır.

Eserin Farklı Basımlarındaki Sanskrit Terimlerin Açıklaması Bölümünün Karşılaştırılması

Dynowska’nın çeviri stratejisinin bir diğer önemli yapı taşı, metnin sonuna eklediği 39 sayfalık *Sanskrit Terimlerin Açıklaması* bölümü oluşturmaktadır. Dynowska, yayımladığı bu eserin yalnızca çevirmeni değil; aksi belirtilmedikçe ön söz, açıklama notları, felsefi yorumlar ve terimler sözlüğü dâhil olmak üzere tüm yanmetinsel bileşenlerin tek müellifidir. Doğrudan çevirmenin kendisi tarafından kaleme alınan bu sözlükçe; sırasıyla AUM (veya OM), Para-brahman, Brahman, Atman, Atma-Jāñ-

Duch, A-widya (Widya), Tamas, Radzas, Satwa, Dharma, Warna, Sanjasin ve Joga kavramlarını içermektedir. Erek okura kaynak metindeki teolojik ve felsefi kavramları açıklayarak semantik (anlamsal) bir rehberlik sunan bu bölüm, Genette'in yanmetin kuramı açısından incelendiğinde, ana metnin anlaşılabilirliğini destekleyen ve okuma edimini kolaylaştıran metin çevresindeki yazılı öğelerdendir. Metin çevresindeki yazılı öğeleri de Genette ikiye ayırmaktadır. Bu noktada Dynowska'nın sözlükçesi hem yayımcısal hem de yazara ait metin çevresindeki yazılı öğeler arasında yer almaktadır. Çevirmen ve yayınevi kurucusu olarak her iki misyona da sahiptir.

Aynı zamanda bu sözlük, Lawrence Venuti'nin çeviribilim yazınına kazandırdığı çevirmenin görünürlüğü kavramı ile yerelleştirme ve yabancılaştırma stratejilerinin somut bir haritası niteliğindedir. Dynowska, Sanskritçe felsefi kavramları erek dilde tamamen eritip yok etmek (yerelleştirmek) yerine, onları kaynak dildeki özgün hâllerıyla korumayı (yabancılaştırmayı) tercih etmiştir. Ancak bu yabancı kelimelerin okurda yaratacağı anlamsal boşluğu ve mesafeyi, hazırladığı 39 sayfalık kapsamlı sözlük vasıtasıyla kapatmıştır. Çevirmen, metnin sonuna eklediği bu bölümle hem metnin kaynak kültürle olan bağını koparmamış hem de kendi entelektüel otoritesini ve varlığını okura hissettirerek Venuti bağlamında son derece 'görünür' bir çevirmen profili çizmiştir.

Örneğin Dynowska, ātman kavramını yalnızca felsefi bir terim olarak bırakmamış, Lehçe karşılıklarını çeşitlendirerek Jaźń-Duch (Benlik-Ruh) sözcükleriyle açıklamıştır. Bu dilsel tercih, kaynak kültürün teolojik derinliğini erek okurun zihinsel dünyasındaki kavramlarla bağdaştırma çabasını göstermektedir. Benzer şekilde Dharma ve Yoga gibi pratik yaşamı şekillendiren kavramları açıklarken, bunları sadece teorik tanımlarla sınırlamamış; okura bireysel ahlak, evrensel yasa ve eylem pratiği çerçevesinde geniş ve açıklayıcı şerhler sunmuştur. Dynowska, Hindizm'de günlük yaşamı ve davranışları yönlendiren en temel unsurlardan biri olan Dharma kavramını açıklarken (1972: 209), Hinduların doğru davranışı tüm sosyal yaşamın temel taşı olarak gördüklerini belirtmektedir. Çevirmene göre bu yapı Batı (Avrupa) düşüncesinden farklıdır; çünkü Avrupalılar, düşünce sapkınlıklarından ziyade davranışlardaki sapmaları daha kolay affetmektedir (1972: 210). Hinduizm, davranışları affetmez, bireye kendi Dharma'sına sadık kalması koşuluyla entelektüel sorgulama, felsefi ve dinî inançlarını özgürce şekillendirme alanı tanımaktadır (1972: 210).

Dynowska bu noktada Polonya edebiyatına da atıfta bulunarak, Juliusz Słowacki'nin Kral Ruh (Król Duch)⁹ adlı eseri üzerinden ulusun ruhu ile Dharma arasında bir paralellik kurmaktadır¹⁰. Bireysel Dharma'nın ötesinde sosyal grupların, ailelerin, sınıfların, dinlerin ve ulusların ortak kolektif bir Dharma'sı olduğunu ileri süren çevirmen, ulusların Dharma'sını en derinden hisseden ve en sadakatle

⁹ Juliusz Słowacki tarafından 1845–1849 yılları arasında yazılmış bir şiiirdir.

¹⁰ Jan Kasprowicz ve Bolesław Leśmian gibi pek çok Polonyalı edebiyatçının eserlerinde de Mahabharata parçalarının izlerini izlemenin mümkün olduğunu belirtir. Milewska, 2016: 137.

uygulayanların gerçek liderler olacağını savunmaktadır. Bu bağlamda Słowacki'nin Kral Ruh'unun sadece bir fantezi değil, aynı zamanda görünmez olan gerçeğin kesin bir temsili olduğunu iddia etmektedir (1972: 210). Bu noktada iki kültür arasında köprü kurma hedefinin Polonya edebiyatından bir şaire metinlerarasılık yoluyla ulaştığını görmek mümkündür. Dynowska'nın Dharma başlığı altında, Polonyalı şair Juliusz Słowacki'nin Król Duch eserine atıfta bulunması, yerelleştirme stratejisidir. Çevirmen, Polonya ulusunun kolektif hafızasını ve edebiyat kanonunu, Hint felsefesinin en karmaşık kavramını (Dharma) açıklamak için bir araç olarak kullanır. Böylece, erek okura yabancı olan kavram, yanmetin içinde yerli bir edebiyat efsanesiyle meşrulaştırılır.

Sözlükte ele alınan bir diğer kavram olan Yoga başlığı altında ise Dynowska, temel davranış kurallarını ve bir yoginin uyması gereken disiplinleri detaylandırmaktadır. Bu uygulama esnasında beden de hazırlanması gerektiğini belirterek, özel asanalara (vücut pozisyonları), Hindu yogilerin bağdaş kurarak oturma pratiklerine ve nefes (pranayama) yöntemlerine değinmektedir. Zor egzersizlerin uzman olmayan kişilerce yapılması durumunda kalp rahatsızlıkları ve yaralanmalara yol açabileceği uyarısında bulunarak, bir gurunun (öğretmenin) rehberliğinin zorunlu olduğunu vurgulamaktadır. Bu yönüyle metin, sadece teorik bir sözlük olmaktan çıkarak didaktik bir rehber dönüşmektedir.

Meditasyon pratiğinin düzenli uygulanması sonucunda düşüncenin durduğu noktada ulaşılan Samadhi aşamasına dair ise Dynowska, bu kelimenin Lehçede tam bir karşılığı olmadığını belirtmektedir. Söz konusu kavramın belirsiz ve derin anlamını yaklaşık olarak ifade edebilmek adına, Lehçe yazında yer alan zagłębiania się, zapatrzenie, pograżenie, stopienie się, zachwycenie, zjednoczenie, utożsamienie ekstaza gibi sözcükleri ardı ardına sıralayarak kavramsal bir çerçeve çizmeye çalışmaktadır. Sonuç olarak, Dynowska'nın inşa ettiği bu kapsamlı ek metin yapısı ve kavramsal aktarım tercihleri, Genette'in yanmetinsellik ve Venuti'nin çevirmenin görünürlüğü teorilerini ampirik düzeyde destekleyen nitelikli örnekler sunmaktadır. Sözlük başlıkları ve açıklamaları, basit birer tanım olmanın ötesinde kültürel birer transfer, ideolojik birer seçim ve metinsel birer eşiktir. Genette'e göre yanmetinler (ön söz, son söz, notlar, sözlükler), okurun ana metne yaklaşmasını sağlayan, metnin sınırlarını ve alımlanışını belirleyen eşikler olduğundan Dynowska'nın sözlüğü, bu eşik kritik bir konuma taşır. Okur, Dynowska'nın süzgecinden geçmiş bu 39 sayfalık yorumlayıcı eşik üzerinden eseri okumaktadır. Dynowska'nın 'Yoga' başlığı altında verdiği somut uyarılar (kalp rahatsızlığı riski, asanalar, guru gerekliliği), sözlüğün teorik bir sözcük listesi olmaktan çıkıp yeri geldiğinde didaktik bir el kitabına dönüşmesini de sağlamıştır. Çevirmen, yanmetin yoluyla okura doğrudan müdahale etmekte, onun beden ve ruh sağlığını düşünen bir rehber rolü üstlenmeye de yaklaşmaktadır.

Venuti'nin çevirmen görünürlüğünü savunan teorisinde çevirmen, metni pürüzsüzleştirip kendi varlığını gizlemek yerine, kaynak metnin yabancılığını hissettirmeli ve kendi emeğini görünür kılmalıdır. Dynowska'nın sözlük maddeleri

bu teoriyi destekler niteliktedir. Bu sözlükle kavramları Lehçeye çevirmemiş, erek dilde tamamen eritip yok etmemiştir (yerelleştirmemiştir). Kelimeleri kendi özgün sesletimleriyle ve felsefi ağırlıklarıyla metinde korumuştur. Okur, metni anlamak için sürekli arkadaki bu sözlüğe bakmak zorundadır. Bu durum, Venuti'nin savunduğu çevirmenin entelektüel kimliğinin ve görünürlüğünün doruk noktasıdır. Dynowska, sadece bir aktarıcı değil, bu felsefeyi Polonya'ya öğreten ve hatta yakınlaştırmak isteyen bir öğretici olarak görünürlük kazanır. Başlıkların altındaki uzun ve şerhli açıklamalar ise okurun metni doğru anlamasını sağlayan, erek kültürün kanonlarıyla (Słowacki gibi) bağ kuran ve çevirmenin didaktik otoritesini ilan eden yanmetin araçlarıdır.

Tablo 9: Eserin Farklı Basımlarındaki “Çevirmenden: Bhagavadgītā Hakkında” Bölümünün Karşılaştırılması

1947 basımı	1956/1957/1972 basımları
Mevcut değildir.	Dokuz sayfalık bu yazı 1956 yılı haziran ayında Hindistan'da yazılmıştır. Wanda Dynowska notu ile biten bu bölümün üç basımında da şu yıldızlı dipnot vardır: <i>*“Burada ifade edilen fikirlerin çoğunu Annie Besant¹¹’ın Bhagavadgītā hakkında yaptığı yorumlardan aldım.”</i>

Yanmetinsel öğelerden biri olarak *Çevirmenden* başlıklı bu açıklama notunun Lehçeden Türkçeye çeviri özeti olarak Dynowska, bu yazısında Bhagavadgītā'nın tüm dünya halkları tarafından kabul gördüğünü, ancak metnin barındırdığı derin mantığın çok az okuyucu tarafından kavranabildiğini ileri sürmektedir. Bu eseri anlamlandırmak, doğası gereği insan yaşamının karmaşık yapısıyla eşdeğer bir zorluk barındırmaktadır. Metnin ana karakterlerinden Arcuna'nın bile metindeki ilahi diyaloglarda anlamlandırma sorunları yaşadığına dikkat çeker. Arcuna'nın ikinci konuşmasında Krişna'ya hitaben, “Bana açıkça söyle, ben senin öğrencim, sana yalvarıyorum, beni aydınlat.” anlatımındaki yakarışına karşılık, Tanrının verdiği uzun yanıtların Arcuna tarafından ilk etapta kavranamadığını belirtir. Arcuna'nın ısrarla sözlerin kendi idrak sınırlarını aştığını beyan ederek açıklık talep etmesi, eserin anlaşılabilirliğini artırmak ve okuyucuya rehberlik etmek adına bir anlatı stratejisi olarak çözümlenmektedir (Dynowska, 1957: 234-235).

Söz konusu yanmetinsel açıklamada Dynowska okuru belirli bir yorum hattına yönlendiren açıklayıcı bir söylem inşa ederek, ilahi olanın Arcuna'ya rehberlik etmesi gibi okuyucunun zihinsel süreçlerine de ışık tutmayı amaçlamaktadır. Bilginin ve hakikatin ifşası noktasında, ‘ilahi iradenin örtüklüğü mü yoksa öğrencinin körlüğü

¹¹ Annie Besant 1847- 1933 yılları arasında yaşamış teozofist ve özerklik aktivizmi çalışmalarıyla tanınan; Hindistan’ı da bu konuda destekleyen Teozofi Derneği üyelerinden biridir. Annie Besant ve Bhagavan Das ile birlikte 1905 yılında Teozofi Yayıncılık Derneği’nin baskısıyla Londra ve Benares’te Bhagavadgītā’yı İngilizce yayınlamıştır.

mü' sorunsalını ele alarak okuyucuyu derin bir entelektüel tartışmanın parçası hâline getirmektedir. Metnin neden 18 bölümden oluşmasının mantığını sorgularken, özellikle 11. bölümde tecelli eden insanüstü vizyonun (ilahi görüş) gerekliliğine işaret eder. Bu noktada, yerelleştirme stratejisine başvurarak “Biz Polonyalılar için en değerli olabilecek noktaları aydınlatmaya çalışacağım.” ifadesiyle erek kitleyle metin arasında doğrudan bir bağ kurar. Eserin ilahi öğretilerini kavramanın temel koşulu, entelektüel düzeyde ne kadar anlaşıldığından bağımsız olarak, bu bilgilerin süratle yaşam pratiğine aktarılmasıdır. Deneyimlenmeyen bir bilginin daha büyük hakikatleri açığa çıkaramayacağını savunarak Polonya toplumunun bu öğretileri pratik yaşamda uygulamasını temenni etmektedir. Arcuna’nın Hindistan’ın eski gücünü kaybedeceğini öngördüğü savaşın yaşanması da Tanrı’nın iradesine uygun olarak gerçekleşmiştir. Metnin özetinde, tarihsel olayların arka planında asıl belirleyici unsurun ilahi irade olduğu ve savaşlarda yaşanan kayıpların, söz konusu irade doğrultusunda gerçekleştiği yönünde yorum yapılmıştır (Dynowska, 1957: 235).

Arcuna’nın dünyevi iradesine yenik düşerek egoist ve kibirli bir tutum mu sergileyeceği, yoksa ilahi planın bir parçası olmayı kabul ederek iş birliğine mi gideceği sorusu, bireysel özgür irade bağlamında ele alınır. 18. bölümün sonunda Krişna’nın, “Dilediğin gibi yap, şimdilik Tanrının iradesini takip etmeme ve ona boyun eğmeme özgür iradesine sahipsin, şimdilik...” şeklindeki uyarısı, doğanın insanı en nihayetinde evrensel yasaya (Dharma) boyun eğmeye zorlayacağı gerçeğini vurgulamaktadır. Dynowska, ertelemenin yalnızca yenilgi getireceğini ifade ederek bunu metnin ‘ikinci büyük dersi’ olarak nitelendirir. Tarihin daha yüksek bir irade tarafından yönlendirildiğini savunan bu yaklaşım, Gandhi’nin düşünceleriyle de desteklenir. Böylece Arcuna’nın yapmak zorunda olduğu seçimler, insanlığın iç dünyasında mükemmelliğe ulaşma yolunda verdiği savaşı simgeleyen evrensel bir alegoriye dönüştürülür (Dynowska, 1957: 236). Metinde, Arjuna’nın savaşmayı seçip seçmeyeceği kararı üzerindeki içsel çatışması ve ilahi iradenin bir gereği olarak sunulan mücadeleye ikna ediliş süreci ele gözlemlenmektedir.

Dynowska, çelişkili düşünceler ile duygu karmaşası içinde sıkışan insanın rasyonel cevaplar bulamayacağını iddia ederek argümanlarını temellendirir. Kararsızlığın ve tereddüdün eylemin en büyük düşmanı olduğunu belirterek hata yapma korkusuyla hareketsiz kalmaktansa eylem içinde hata yapmanın ve yoldan olmanın daha işlevsel olduğunu öne sürer. Yanılgıların insani ve öğretici olduğunu, çünkü yalnızca en acı ve zorlu kişisel deneyimlerin insanı hakikate yaklaştırabileceğini savunur. Bu felsefi düzlemde Dynowska okuyucuya “Her birimiz kendimizi Arcuna’da görmeyecek miyiz?” sorusunu sorarak varoluşsal bir sorgulamayı tetikler. İnsanın kendi Dharma’sını öngörememesi, geçmişten kopma cesareti gösterememesi ve ruhun sessiz sesini anlamakta zorlanması, Arcuna ile modern birey arasındaki ortak varoluşsal krizlerdir (Dynowska, 1957: 237). Bu noktada Dynowska, Polonyalılar ile Arcuna arasındaki doğrudan paralellikleri sonlandırarak, okuyucuda metne yönelik genel bir merak uyandırmayı hedeflemiş olabilir.

Açıklama notunun sonlarına doğru Dynowska, Arcuna karakteri üzerinden evrensel bir hakikat arayışı tanımlar. Farklı ölçeklerde de olsa hakikate tutkuyla özlem duyan her birey Arcuna ile benzer bir vizyona ulaşabilir ve evreni muazzam bir senfoninin parçası olarak deneyimleyebilir. Doğanın deniz kıyısı, dağ etekleri gibi dinginlik sunan yerlerinde hissedilen bu ilahi enginlik arzusu, bireyi Arcuna gibi bir mücadeleye sevk eder. Bu doğrultuda metin, okuyucuyu 'Eylem Yogası' (Karma Yoga) kavramıyla tanıştırır. Her şeyden önce evrenin en yüce yogisi tarafından sunulmuş olan bir eylem kitabıdır (Dynowska, 1957: 238). Krişna'nın Arcuna'ya verdiği "Öyleyse kalk ve savaş! Sürekli beni düşünerek savaşa gir!" öğüdü eserin özünü oluşturur. Dynowska, özellikle 11. bölümün altını çizerek bu bölümü eserin kalbi olarak tanımlar. Çünkü geleneksel yoga anlayışının aksine, bu en yüksek öğreti sessiz bir inziva yerinde değil, savaş alanının, orduların ve gürültünün tam ortasında verilmiştir. Eserin en özgün paradoksu buradadır: Yoganın Efendisi olayları insan üstü bir perspektiften görmekte ve Arcuna'nın ancak savaşarak, kişisel çıkar gözetmeksizin eyleme geçerek yaratıcının eylemiyle bütünleşebileceğini ifade etmektedir (Dynowska, 1957: 239).

Sonuç olarak, Dynowska'nın Bhagavadgītā çevirisine eklediği 'Çevirmenden' başlıklı not, Genette'in yanmetinsellik kuramında ifade ettiği gibi, yalnızca metne geçişi sağlayan bir ön söz değil; kaynak metnin felsefi ve teolojik derinliğini erek kültürün sosyo-politik ve varoluşsal gerçekliğine uyarlayan bir 'eşik' işlevi görülmesi amacıyla yazılmış olabilir. Çevirmen, bu yanmetinsel alan vasıtasıyla metnin alımlanma sürecine müdahale etmiş ve eseri Polonyalı okurlar için soyut bir kutsal metin olmaktan çıkarıp, bireysel ve toplumsal dönüşümü hedefleyen dinamik bir 'eylem yogası' kılavuzuna dönüştürmeyi ve 1947 baskısından farklı bir okuma gerçekleştirilmesini hedeflemiş olabilir. Söz konusu açıklama notuyla, okuyucunun odak noktasını eylem yogası üzerinde yoğunlaştırmayı amaçlamış olabilir.

Tablo 10: Eserin Farklı Basımlarındaki Ebedî / Kadim Felsefe Başlıklı Bölümün Karşılaştırması

1947 basımı	1956/ 1957/ 1972 basımları
Mevcut değildir.	Üç sayfalık bu bölümün yazarı bilinmemektedir.

Kitabın sonunda konumlandırılmış olan bu metnin aidiyetine dair açık bir telif beyanı bulunmamakla birlikte, konumunun sabitliği ve "Çevirmenden" başlığını takip etmesi, bu bölümün Dynowska tarafından kaleme alındığına işaret etmektedir. İlgili bölümün muhtevası incelendiğinde, karşılaştırmalı mitoloji ve karşılaştırmalı din bilimleri araştırmalarının, büyük inanç sistemlerinin yalnızca ahlaki düzlemde değil, aynı zamanda metafiziksel ve felsefi temellerde de ortak beyanlarda bulunduğu savunulmaktadır. Metinde, Aldous Huxley ve Profesör Bhagavan Das'ın teorik katkılarına atıfla, tüm dinleri içsel olarak birbirine bağlayan *altın bir ip* metaforuna yer verilmektedir. Huxley'e göre, tarihsel süreçte değişmeden tekrarlanan bu en derin felsefe "Ebedî / Kadim Felsefe" (Perennial Felsefe/Perennializm) olarak adlandırılır.

Bu felsefi ekol, evrensel hakikat ilkelerinin tüm kültürlerde ve manevi geleneklerde ortak olduğunu ileri sürer. Bu bölümde Huxley'in incelediği her dini gelenekte dört temel gerçeğin değişmeden kaldığı ve Kadim Felsefe'nin sacayaklarını oluşturduğu belirtilmektedir. Bahsi geçen dört temel gerçeğin analizi için Polonya-Hindistan Kütüphanesi, Madras, 1956, Hindistan Antolojisi, Cilt V, Giriş Bölümü kaynağına atıf verilmiştir. Bölümde ele alınan bir diğer temel izlek, insanın dualist (ikili) doğasıdır. Buna göre insan; fani-geçici bir benlik ile Tanrısal bir kıvılcım barındıran ölümsüz-ebedî bir ruhtan meydana gelir. İnsanın yeryüzündeki varoluşsal gayesi, bu iki doğayı bütünleştirerek ebedî ruhuyla özdeşleşmek, böylece sınırsız bir potansiyele, yaratıcılığa ve mutlak huzura ulaşmaktır. Bu evrensel doğrular ışığında, Bhagavadgītā'nın Kadim Felsefe içerisindeki epistemolojik ve teolojik konumu sorgulanmaktadır. Huxley, bu soruya cevaben eserin yalnızca Hinduizm'in özü ve temel taşı olmadığını, aynı zamanda Kadim Felsefe'nin en anlaşılır özeti olduğunu vurgular. Bu doğrultuda eserin, herhangi bir kurumsal dine mensup olan ya da olmayan tüm insanlık için evrensel bir değer taşıdığını ifade eder. Eserin çevirmenlerinden olan Christopher Isherwood, eserin mistik ilhamı en üst düzeye ulaştırması yönüyle bir İncil niteliği taşıdığını savunur. Isherwood'a göre eserin aktardığı öğretisi; zaman, mekân, ırk veya ulus sınırlarını aşan ebedî ve evrensel bir niteliğe sahiptir. Hakikati tüm tarihsel göreliliklerin ötesinde sunduğu için eser, binlerce yıl öncesinde olduğu gibi gelecekte de geçerliliğini koruma potansiyeline sahiptir (1972: 243-245).

Kadim Felsefeye dair veriler sunan bu bölüme, yanmetinsel öğeler bağlamında neden ihtiyaç duyulduğu sorusuna cevap verilecek olursa; temel amacın Polonyalı okuyucunun metni anlamlandırma ve alımlama süreçlerini kolaylaştırmak olduğu ileri sürülebilir. Aldous Huxley, Bhagavan Das ve Christopher Isherwood gibi önemli çevirmen ve düşünürlerin fikirlerini de arkasına alarak metnin önemini desteklemiştir.

Tablo 11: Eserin farklı basımlarındaki dipnotlarının sayısının karşılaştırılması

Konuşma	1947 İlk Basımı (<i>Klasik akademik geleneğe uygun olarak ilgili sayfanın en altında</i>)	1956/ 1957/ 1972 Basımları (<i>Sayfa altından bölüm sonuna taşınma</i>)	Niceliksel Değişim
1. Bölüm	17	14	-3 (Azalma)
2. Bölüm	32	32	0 (Sabit)
3. Bölüm	21	22	+1 (Artış)
4. Bölüm	22	22	0 (Sabit)
5. Bölüm	16	12	-4 (Azalma)

6. Bölüm	10	11	+1 (Artış)
7. Bölüm	18	19	+1 (Artış)
8. Bölüm	21	9	-12 (Keskin Azalma)
9. Bölüm	28	23	-5 (Azalma)
10. Bölüm	46	28	-18 (Keskin Azalma)
11. Bölüm	16	13	-3 (Azalma)
12. Bölüm	5	10	+5 (Artış)
13. Bölüm	17	24	+7 (Artış)
14. Bölüm	12	12	0 (Sabit)
15. Bölüm	14	12	-2 (Azalma)
16. Bölüm	7	6	-1 (Azalma)
17. Bölüm	13	7	-6 (Azalma)
18. Bölüm	26	24	-2 (Azalma)
TOPLAM DİPNOT	341	300	-41 (Net Azalma)

1956, 1957 ve 1972 baskılarının *İçindekiler* bölümünün sonunda yer alan ve birinci bölümün dipnotları kısmına iliştilen bir yıldız işareti (*), metodolojik bir zorunluluğu açıklamaktadır. Söz konusu notta, teknik imkânsızlıklar nedeniyle küçük yazı tipi kullanılamadığı, bu yüzden dipnotların sayfa altlarına yerleştirilemediği belirtilmiştir. Okuma kolaylığı sağlamak ve okuyucunun önceki bölümlere dönme ihtiyacını ortadan kaldırmak amacıyla açıklamaları dipnotların içinde sıklıkla tekrarlama yoluna gidilmiştir. 1947 baskısına kıyasla sonraki baskılarda gözlemlenen dipnot hacmindeki artış ve sayısındaki azalma, çevirmenin okuyucu odaklı bu

metodolojik tercihinden kaynaklanmaktadır. 1947 baskısında artan diğer baskılarda azalan dipnot sayıları incelendiğinde ise içerik olarak azalma değil, dipnotları birleştirme yolunun seçildiği görülmüştür. Sonuç olarak; 1947 basımındaki dipnot yapısı akademik bir metin mimarisine işaret ederken; 1956, 1957 ve 1972 basımlarındaki yapı, teknik kısıtlamaları avantaja çeviren bir okuma deneyimi sunmayı hedefleyen dinamik bir yeniden yapılandırmanın ürünüdür. Dipnotlar, sadece kaynak metindeki kültürel ve felsefi boşlukları dolduran açıklayıcı unsurlar değil; aynı zamanda çevirmenin erek kitle üzerindeki pedagojik ve ideolojik yönlendirmesini gösteren en somut yanmetinsel araçlardır.

Tablo 12: Eserin farklı basımlarındaki Aum simgeleri tablosu¹² karşılaştırması

1947 basımı Aum simgesi	1956/ 1957/ 1972 basımları Aum simgesi
7 tane Aum simgesi var.	23 tane Aum simgesi var.

1947 basımında yedi kez yer verilen bu simge, Dynowska'nın erek okurun metni alımlama biçimini yönlendiren bir başka yanmetinsel öge olarak değerlendirilebilir. Diğer baskılarda bu simgenin sayısının 23'e çıkarılması, Aum'un kutsal ve manevi çağrışımını güçlendiren bir yanmetinsel tercih olarak değerlendirilebilir. Bu tercih, eserin Polonyalı okur nezdinde yalnızca felsefi bir metin olarak değil, yoga ve manevi pratiklerle ilişkilendirilebilecek bir metin olarak alımlanmasına da zemin hazırlamaktadır.

Tablo 13: Eserin Farklı Basımlarındaki Düzeltmeler Tablosu Karşılaştırması

İnceleme Kriteri	1947 İlk Basımı	1956 Basımı	1957 ve 1972 Basımları
Toplam Hata Sayısı	86 Adet	85 Adet	59 Adet (<i>Belirgin Azalma</i>)
Hata Türleri	Dilbilgisi, harf, noktalama ve Sanskritçe terim hataları.	Yazım ve harf hataları.	Yazım ve harf hataları.

¹² Dynowska'nın Sanskrit terimler açıklamaları kısmında sunduğu bölümden alıntıdır: AUM veya OM: Hinduizm'de en kutsal en saygı duyulan ve en güçlü kelime olan En Yüce Tanrıyı bu 3 ses yoluyla ifade eder. Yüz elliden fazla tonu ve telaffuz şekli vardır. Her birinin kendine özgü anlamı vardır. Hindistan'da bu kutsal kelime her duanın, yakarışın, meditasyonun, şarkının başında ve sonunda, Yoga egzersizleri sırasında ve tüm içsel çabalarda kullanılır. Kelimenin en derin ve en gizli anlamını yalnızca en büyük manevi başarıların keşfedebileceğine inanılır. Dynowska, 1972: 195.

Okur Odaklılık Durumu	Yüksek (Okur Dostu): Hatalı kelime listede doğrudan ifşa edilir.	Düşük: Hatalı kelimeyi görmek için fiziksel sayfaya gitmek zorunludur.	Düşük: Hatalı kelimeyi görmek için fiziksel sayfaya gitmek zorunludur.
------------------------------	---	---	---

Bhagavadgītā'nın yayın serüveninde zamanla hata sayısının azalması teknik ve akademik bir başarı olarak değerlendirilse de harf düzeltme yöntemlerinin mekanikleşmesi; 1947 tarihli ilk baskıdaki pedagojik ve okuyucu odaklı yaklaşımın yerini, standart fakat hedef kitle açısından külfetli bir kurumsal yayıncılık pratiğine bıraktığını göstermektedir.

Sonuç

Bu çalışma, klasik Hint metinlerinden Bhagavadgītā'nın Polonyalı çevirmen Wanda Dynowska (Umādevī) tarafından 1947, 1956, 1957 ve 1972 yıllarında yayımlanan Lehçe çevirileri; Gérard Genette'in yanmetinsellik ve Lawrence Venuti'nin çevirmen görünürlüğü yaklaşımları ekseninde karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Çeviri metinlerinin kendisinde belirgin bir değişimin yaşanmadığı bu dönemde; çevirmenin görünürlüğünü artıran erek okuyucu odaklı stratejiler, yanmetinsel unsurların çözümlenmesi ve somutlaştırılmasıyla ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Çevirmenin kendi kurduğu Biblioteka Polsko-Indyjska (Polonya- Hindistan Kütüphanesi) yayınevi altındaki baskılar karşılaştırıldığında; Genette'in yanmetin modeline dâhil olan ithaf, ön söz, giriş ve Sanskrit terimler sözlüğü gibi temel ölçütlerde dönemsel farklılaşmalar gözlemlenmiştir. Söz konusu yanmetinsel unsurların önemli bir kısmının Dynowska tarafından hem çevirmen hem de editör kimliğiyle kaleme alındığı; bu durumun, çevirmenin görünürlüğünü artırarak Polonyalı okuyucunun metni alımlama sürecini şekillendirmede çevirmenin belirleyici bir işlev üstlenmiş olmasına yol açabilmektedir. Dynowska'nın yanı sıra Mahatma Gandhi ve dönemin Hindistan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Sarvepalli Radhakrishnan gibi tarihsel figürlerin metne sağladığı katkılar, söz konusu çevirinin kültürel ve düşünsel meşruiyetini güçlendiren bir unsur olarak yorumlanabilir. Bu durumun, hedef kitleyi oluşturan Polonyalı okurlar için metni daha anlamlı kılmak adına Dynowska tarafından bilinçli olarak yürütülen bir stratejinin parçası olabileceği düşünülebilir. Bu çalışma, Polonya'da Hint kültürü algısının şekillenmesinde yanmetinlerin üstlendiği rolü ele alırken; yabancılaştırma yoluyla yapılan çevirilerin dipnotlarla desteklenerek kaynak metindeki kültürel öğeleri erek kültürde tanıtma amacı taşıyabileceğini gözler önüne sermektedir. Elde edilen bulgular, ara dil kullanılmaksızın doğrudan gerçekleştirilen bu çevirilerdeki yanmetinsel öğelerin tesadüfi olmaktan ziyade belirli amaçlar doğrultusunda şekillendiğine işaret etmektedir. Bu öğelerin metne dâhil edilmesi, çevirmenin erek kültür bağlamındaki görünürlüğünü artırma gayesi taşıdığı yönünde bir izlenim uyandırmaktadır. Söz konusu çeviri kararlarının yalnızca dilbilimsel bir aktarım olmaktan ziyade, Polonya

ile Hindistan arasındaki kültürel etkileşimi beslemeye yönelik bir arka plana sahip olabileceğine işaret edilmektedir. Tarihsel koşullar çerçevesinde bakıldığında, Bhagavadgītā metninin Polonyalı okurlara belirli bir kültürel ve düşünsel zemin hazırladığı yönünde bir çıkarımda bulunulabilir. Ulaşılan sonuçlar, çevirmenin yalnızca diller arası edilgen bir aktarıcı olmayıp erek kültürün ihtiyaçları çerçevesinde özerk kararlar üretebilen ve görünürlüğü önemseyen bir profile sahip olabileceğini göstermektedir. Bu çalışma, literatürde daha önce odaklanılmamış dinamikleri ve ilişkileri ele alarak çeviribilim alanındaki mevcut boşluğun doldurulmasına katkı sunmayı hedeflemektedir. Gelecekte yapılacak araştırmalarda, özellikle tarihsel kırılma dönemlerinde, yanmetinlerin üstlendiği ideolojik ve kültürel işlevleri inceleyecek yeni akademik çalışmalara metodolojik açıdan ışık tutabileceği öngörülmektedir.

Kaynakça

- Aksöz, M. (2018). What are paratexts? What are peritexts? *Turkish Studies*, 13 (12), 27-47.
- Bhagavad Gita: Pieśń Pana*, (1947) (W. Dynowska, Çev.). Swatantrapur, Biblioteka Polsko-Indyjska.
- Bhagavad Gita: Pieśń Pana*, (1956) (W. Dynowska, Çev.). Madras, Wydawnictwa Ludziom Dobrej Woli.
- Bhagavad Gita: Pieśń Pana*, (1957) (W. Dynowska, Çev.). Madras, Biblioteka Polsko-Indyjska.
- Bhagavad Gita: Pieśń Pana*, (1972) (W. Dynowska, Çev.). Bombay, Biblioteka Polsko-Indyjska.
- Çoruk F. J. G. & Kayalı Y. (2023). Klasik Hint metinlerinden Bhagavadgītā'nın Ermenice, İngilizce ve Türkçe çevirilerinin "çeviri-kültür ilişkisi" bağlamında değerlendirilmesi, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 63 (1), 225-248.
- Dębicka Borek, E. & Ziemann Z. (2021). Translation As Mission: Wanda Dynowska-Umadevi and her Polish-Indian/ Indo-Polish Project. M. Heydel & Z. Ziemann (Ed.), *People-Politics- Poetics: Retracing the History of Literary Translation in Poland* İçinde (ss. 64-79), Abingdon, Routledge.
- Dębicka Borek, E. & Ziemann, Z. (2022). One God equally alive under any name: Wanda Dynowska (Umadevi) and spirituality in translation between India and Poland. *Parelleles*, 34 (1), 91-105.
- Dębicka Borek, E. (2018). I am aware of the difficulties and I do not get disheartened: Wanda Dynowska's papers about India collected in Tadeusz Pobożniak's Archive. *Cracow Indological Studies*, 20 (2), 89-144.

- Demirekin, M. (2014). *Çeviriyorum- Türkçede Çeviri Soruları ve Eşdeğerlik*. Ankara, Eğitim Yayınevi.
- Eruz Esen, S. (2008). *Akademik Çeviri Eğitimi*. İstanbul, Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Genette, G. (1997). *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. (J. E. Lewin, Çev.). New York, Cambridge University Press, (1987).
- Kaya, K. (2004). *Bhagavadgītā, Hinduların Kutsal Kitabı*. Ankara, Dost Kitabevi.
- Łozowska, A. (2008). Bhagawadgita w polskich przekładach, *Przegląd Orientalistyczny*, 3 (4), 137-152.
- Łozowska, A. (2018). Metodologia badań przekładów Bhagawadgity, *Wratislaviensium Studia Classica* 6–7 (37–38), 94-103.
- Łozowska, A. (2021). *Polskie Przekłady Bhagawadgity*. Wrocław, Instytut Studiów Klasycznych, Śródziemnomorskich i Orientalnych Uniwersytet Wrocławski.
- Memis, M. (Ocak 2011). Çeviride Yerelleştirme ve Yabancılaştırma. 10.07.2026 tarihinde <https://www.scribd.com/doc/47735768/ceviride-yerelle%C5%9Firme-ve-yabanc%C4%B1la%C5%9Ft%C4%B1rma> adresinden erişildi.
- Milewska, I. (2016). Mahabharata w literaturze polskiej. Przekłady, tłumaczenia, inspiracje, *Zagadnienia Rodzajów Literackich*, 59 (3), 135-148.
- Özbent, S. (2015). Kùltürler arası ve kùltürler üstü iletişim aracı olarak çeviri. *Hacettepe Üniversitesi Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 21, 13-21.
- Suçın, M. H. (2013). *Öteki Dilde Var Olmak Arapça Çeviride Eşdeğerlik*. İstanbul, Say Yayınları.
- Świerzowska, A. & Trzcińska, I. (2025). Wanda Dynowska's educational laboratory: Elements of performative education among tibetan refugees in India in the early formation of the community in exile. *Perspectives and Culture*, 4 (51), 207–222.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2014). *Çevirinin ABC'si*. İstanbul, Say Yayınları.
- Taş, S. (2017). Kùltürel unsurların çevirisi ve çeviri stratejileri. *Humanitas*, 5 (10), 1-14.
- Trzcińska, I. & Świerzowska, A. (2024). *Jasnà Jest Droga Przede Mną: Życie i Dzieło Wandy Dynowskiej Umadevi*. Kraków, Libron.
- Venuti, L. (1995). *The Translator's Invisibility*. London, Routledge.
- Yalçın, P. (2015). *Çeviri Stratejileri Kuram ve Uygulama*. Ankara, Grafiker Yayınları.

Yazıcı, M. (2007). *Yazılı Çeviri Edinci*. İstanbul, Multilingual.

Ziemann, Z. (2023). Wanda Dynowska's Bhagavadgita 1947: Politics, Theosophy, and the Translator's Personal Agenda. C. Aaltonen (Haz.), *Trextuality-Interdisciplinary Approaches to Translated and Multilingual Texts*: 7-9 September 2023: *Bildiriler içinde* (ss. 73-77), Helsinki & Turku.